ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. 5
1934
ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

4-ий рік видання.

ЗМІСТ

5 (38)-го числа за травень 1934 р.:

ПЕРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ: Річно 15 зл., піврічно 8 зл., чвертьрічно 4 зл. Окреме число 1·50 зл.

ЗА КОРДОНОМ: Річно 3 доляри, — Окреме число 0·30 дол.
В Чехословаччині: Річно 2.50 дол., піврічно 1·30 дол., чвертьрічно 0·70 дол.
В Румунії: Річно 500 леїв, піврічно 275 леїв, чвертьрічно 150 леїв.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ. 94-56

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“, ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.

Роман Завадович.

Завтрішня казка.

Учора ще за темносинім згаром
Дрімала тихо незбагнута даль,
Як дивна казка в позолоті чару,
Країна ґномів і чарівних краль.

І сналось серце спекою — тугою,
Кипучим варом гніву і бажань:
Змия в нещаднім пробости двобою,
Царівні серце положити в дань.

А нині вітром смалений і битий
Здираю тайн незгаданий покров;
Деж ті світи промінням чару шиті,
Де та вогненна царівен любов?

Там тільки ґномів плазування хитре,
Там стоголових сичання гадюк;
— О, хтож цю чару світа вістрям витре
І ополоче гнівом мідних рук?

Сплили ніжними пелюстками бозу
Казки діточих мерехтливих днів —
Чоло цілує зимний гарт морозу,
Ув уха трубить бурі дикий спів.

— Нехай! Повірте в казкові обмани!
Даруйте герцям мязів литу мідь!
Хто стременом на трупі гада стане,
Здобуде казку завтрішніх століть!

Люди, що мають в собі матеріял на героїв, вірують всі в Бога. Без цієї віри нема мотиву для героїзму або якоїнебудь саможертви... тоді нема основи ані для ідеалів, ані для змагань.

R. A. Millikan (найбільший сучасний америк. фізик).

Роман Завадович.

Визволення.

Замкніте щільно тисові двері!
За муром світ — я серед сірих стін.
Стрічками серця по жмутках паперу
Пише самітність радісних годин.

Часом по чорних складинах драперій
Соняшних блисків проховзнеться клин—
Творець зринає з поволок матерій
І духотворить світлий юний чин.

Над помертвілим у безруху тілом
Витає духа визволений зміст,
Як срібна стяжка звіздяного пилу.

І стелиться, як калиновий міст
З країни низів, горя і образи
В солодку дійсність творчої екстази.

Василь Пачовський.

Мстислав Хоробрий.

Князь Хоробрий Мстислав зріс як ясень,
А в лиці з молоком грала кров!
Був з очима великими красень,
А по дідові в славі пішов!

Виступає раз з Тьмуторокані
На касогів походом Мстислав,
Перед боєм стоять в оболоні
Оба війська у два ряди лав!

Аж виходить до князя Редедя,
Князь касогів високий як дуб,
Що мав довбню і силу медведя
Тай глузує з усміхом край губ:

„Нащо, лицарю чести і слави,
Нам губити дружину свою?
Краще нам поборотись без крови
Сам на сам кулаками в бою!

„Як я ляжу в борні головою, —
Візьмеш жінку Лебедю й майно,
А подужаю я в однобою —
Візьму славу твою й наймено“!

— Нехай буде! — сказав князь байдуже,
Нарядились дві лаві в обруч, —
„На оружжя не биймось! — той каже,
Хай іде боротьба голіруч“!

І взялися боротися кріпко,
І почав знемогати Мстислав,
Сильний велит вхопив його ціпко —
Князь Пречистую Діву благав:

— „Поможи, а як я одолію,
Двигну церкву під Твоїм імям“!
Се сказав і ударив з одчаю
Ним об землю і здавив рамям!

Вийняв меч і зарізав Редедю
Мимо реву касожських благань, —
Взяв майно і красуню Лебедю,
А касогів на бій і на дань.

Тай поставив той храм на Кубані,
А Боян нам закляв його тінь;
Чию славу оспівує ґеній,
Той все ходить у тьмі поколінь!

Михайло Островерха.

У фарнезійському городі.

(Фраґмент).

Повагом у вітрі
Пальми легочуть,
Стрункі туї в тузі,
Мов до себе кличуть
хмарки,
що в просторі над Римом
пливуть.

Ув оливках пташка
щось втішно щебече.
А біля метелик

щось крильцями шепче.
В низу ж
давний світ фраґментом
розславсь.

. . . .

Рим, Весна 1933.

З творчости молодих.

М. В.

Весняна ніч.

Орхестра дика вихру, дощу тужливий втур
І чорна, тьмяна нічка стає як тихий мур.
Як тяжко вітер тужить, як гірко плаче дощ,
Хто з вас так плаче люди? Так тужить важко — хтож?

Я вийду з хати — візьму на плечі темний шаль
І піду перед себе в ту ніч таємну в даль —
В заплакану ту нічку під дикий вихру шум
І ночі весняної відчую біль і сум.

Д. Бандуренко.

* * *

Зоре, ти знову займаєшся на мойому темному небозводі. Глядиш на мене і до мене так усміхаєшся, як колись в заранню моєї молодости...

І на мойому горем прибитому обличчі знову являється усмішка, але якаж вона відмінна від цієї усмішки, що нею витав я тебе колись в заранню своєї молодости.

* * *

Я пішов дорогою, що її на імя самота. Тут віднайшов я свою тінь, що згубив її був у вирі життя.

Віднайдена тінь — відбитка соняшного світла — значить, мій шлях серед темряви.

* * *

До Н. Н.

Піду від вас і заберу слід свій. Мене не виглядайте й не тужіть за мною.

Колись, як у темну ніч битиме заверюха об шиби вашої хати, якщо би ви напружили свій слух, почуєте слово мого привіту, що на імя йому перемога.

* * *

Насунули над землею хмари, зимні вітри з півночі повіяли, нагнули корону зелених дерев, застукали до мойого вікна і в цьому стуканні почув я добре мені відому пісню осені.

Задума лягла на мій зір і в той мент почув я, що новий срібний волос появився в моїй передчасним інеєм сповитій чуприні.

Наталя Королева.

Майовий акорд.

...et in hora mortis nostrae. Amen.

Висунулось з пальців зернятко ружанця. Рука сперлась на коліно, а виблідлий погляд спинився на малій Хероміті лиш на одну мить — поки усвідомив, що грається сиріточка помаранчем біля цвинтарної брами — й подався до скель, далеко за Рондою. Розкидані по обрію, сині, прозорі тонуть шпилі-гори в крайнебі, з небом спливаються.

— Небесні сходи! Пресвітла Діва на землю з неба ними сходить. З краю в край світами йде... — як завжди, в голос думала ветха Кончепсіон. — Тим то й квітом травневим земля вбіряється, бо Святу Мадону вітає... Sancta Maria, Mater Dei.

Алебастрове зерно ружанця блиснуло між темними пальцями, як мигдалина в тріснулій шкуринці, й зникло, зловлене пухкою ручкою Хероміти.

— А як же, бабуню, ходить Свята Мадона? Стежкаки поміж скель, як вуйко Антоніо? Чи — може — шляхом?

— І стежками, й шляхом, mi alma. Часом і до оселі людської Вона, Пречиста, входить. Особливо ж до тієї, де, як у нас, рідної мами немає.

— Si!.. Si!.. Si... — впевнено присвідчили ластівки, мережучи гарячу блакить над високою дзвіницею.

— Maria lux.

— Maria dux — пливли з костела майові акорди з варганів, мішаючись зі словами співу. Пливли, гойдаючись, як човна на хвилях, наповнюючи небо, й землю, й людські серця святою славою Наймення Марії.

— Бабусю! І я можу побачити Маму Божу? — жагучим бажанням затремтів дитячий голосочок.

— А тож! Чому ж ні, mi corazon. Сказано бо: чисті серцем Бога узрять. А як Бога, то ж — певне — й Пресвяту його Матір. Тільки ж треба чистим серцем бути. Треба вірувати в чудо.

— І чудо станеться?

— А як же? Звісно, станеться, дитино моя! Не може не статись, коли в нього віруєш...

— Мадонно Свята! — притисла до грудей бабунін ружанець маленька Хероміта. — Дозволь побачити Тебе! Усміхнись до мене, як до інших дітей всміхається рідна неня!..

— Ну-ну! Годі! — спинила дитину Кончепсіон! — Так не годиться, бо... й урвала мови: відчинилася цвинтарна брамка, якої й сіла вона пильнувати за костелом. Не від злодіїв, річ видима, бо ж вони на „святе поле" не відважуться, але ж не годиться без догляду живого ока лишати безборонних мерців.

У ворітцях, мов у рямцях, стояла жіноча постать. Привітна, ясна, усміхнена. З обличчя — темна молодиця, але ж гарна, мов мрія про щастя. Смугастою наміткою обгортала дитинку, голісеньку, веселу. Немовлятко пригортається до матері кучерявою голівкою й махає ручкою Херомі. А молодичка, гарною, мов з бронзи кутою, ногою переступає поріжок...

Не любить Кончепсіон циганок-гітан: боїться чарів та лихого ока. Та ж ця молодиця дивиться так привітно, мов сяйво проміните з очей пускає. І засоромилась старенька:

— „Гей, ліпше б шматок хліба винесла, стара грішниця, — сама до себе говорить в думці, — певне, що по хліб зайшла"...

А молодичка немов бабину думку вухом чує й благословінням вітається:

— Най Господь благословить милосердних та чистих серцем...

Та поки Кончепсіон вимовити „Амінь!" — встигла, вюнком Хероміта з бабуніних рук висковзнула й до захожої кинулася з радісним криком:

— Спасибі ж Тобі, Мадоно Свята, що прийшла...

А захожа красуня Херому краєчком намітки прикрила, й мов до рідної нахилилась...

Холодом обвіяло плечі старій. Схопилася на рівні, землі під собою не чує з переляку. Ноги тремтять, як струни, ружанець, неначе зуби, цокотить в руках. — Схаменися, блюзнірко! Йди сюди! — гукнула хрипко на внучку. А сама й серця в сухих грудях не чує, очі заплющила, щоб не бачити, як впаде з ясного неба блискавиця, як розсядеться земля під внучкою за ті грішні слова.

Як довго непритомна стояла — й сама не знає. А як розплющилась, то лиш побачила, що темні кипариси, чернечі тіні, — низько схилили голови до молитви. Ясміни несуть пахощі, мов Божі кадила. Оливи принишкли й тьмяним сріблом сяють. З церкви співи побожні у простір виливаються, раз-у-раз святе наймення Маріїне згадуючи:

Maria fons...
Maria mons...

А брамка зачинена, немов і не відчинялась. Дівчатко на одній ніжці крутиться й, мов та ластівочка, що спяніла радо-

щами життя непорочної молодости, дитячої пісні голосно виспівує:

La luna
La pruna
La madre guardar...

І спинає руки до неба настрашена Кончепсіон, замолює несвідомий гріх нерозумної дитини-сирітки:

— Ora pro nobis, peccatoribus...

—о—

Поклав пензля на мольберт брат Василь. Терпко йому на душі: не вдоволений працею. Ось: вся блакитно-зеленовата, перлово-біла під квітучими вишнями саду Пречиста Діва вслухується в благовість Янгелову, якого червоні крила палають кармазиновим вогнем.

Прозора прекрасна чернеча візія живе на мольберті. Образ надхнений, барвистий, вбірає в себе очі, хвилює весняним майовим акордом. А от же Діви Святої нема в ньому. Нема!... Дарма, що вже тільки часу бється чернець-маляр.

На столі розгорнена старовинна книга малярських „канонів". Скільки разів уже перечитано, як „з вірною точністю та найглибшою побожністю" треба малювати Христа, Пресвяту Діву, Святих „навчанням Церкви Святої відповідно".

Заплющивши очі може слово-в-слово проказати брат Василь, як „по канону" виглядала Діва Марія.

— „Обличчя формою й коліром подібне до пшенишного. Не кругле, не гостре, злегка довгасте. Очі темні, як олива. Брови тонкі, нахилені, чорні. Уста — як квіт трояндовий. Волосся, немов мед: на кінцях ясніше, наприкорні — темніше. Жадної мягкости в лініях. Вигляд величавий"...

І все це, до найдрібнішої деталі, все є на образі. А Богоматері — нема! Як вже вдивляєтъся брат Василь, — а не бачить. Часом блисне надія: ось-ось втілить думку на полотні — й знову не те, й не те!...

Чернець узяв іншу книгу: щойно здобув її, нову. Побожним ченцем-малярем славнозвісним зложена. Й доведена в ній краса, як теорема, гармонія ліній та барв розложена так, мов у хемічнім аналізі. А образ Марії тікає ще далі в неясну тьмяність. Плаває невловимий, поринає — таємний...

І знову сперся в розпуці маляр на вікно. І знову бездумно ловить ухо, як шепотять зеленим смутком темного бору високі ялини та смереки, що ними, як руном, прикриті Карпати, відгорненей від світа край, повний сплячої ще сили. Ах, цей край, такий всьому чужий, як давня казка теперішньому життю, як джерело прадавнє, не збадане, глибоке, але ж повне чарів. Невже ж тут неможливе чудо? Невже ж в той спокій передвічний не може прийти спасенна іскра надхнення, вродитись яскрава уява, запалитись свята образотворчість?! Може!... Лиш треба вірити, здійсниться все!.

Зіпяв руки:

— Чуда Господи!... На мить одну — побачити Живу!... Не символ, не схему — втілену! Як бачили її Бетлеємські діти, жінки біля криниць Назаретських, пастухи й селяни... Чуда!...

Упявся поглядом у темну заслону, що відмежовувала келію від майстерні. Часто так „фіксував“ образ у думці, викликаючи його в уяві, як на екрані.

І часто образ зявлявся перед ним живий, втілена мрія вимагала лише перенести її, готову, на полотно, як живу натуру. Для артиста-техніка в цім не було жадних труднощів.

Дивився довго нерухомий, мов закований власною волею. Аж нарешті очі зайшли сльозою... Ні, не побачить... Не по-ба-чить.

Та ж раптом з-під заслони, як з-під пілки намету, вихилилась до нього реальна постать. Смугляве обличчя. Дзеленчать, мов співають, намиста з дукачем, дзеленчать у вухах великі, кулясті сережки. Синя одіж, як сорочка, рівними фалдами спливає аж на босі, сухі ноги...

Більш серцем, як розумом, пізнав Маріям з Назарету..,

І враз цілою істотою запротестував:

— Як?... Мати Божа — і в кульчиках?... В шкляних намистах?... Боса?... Ні, ні!...

„— А, ходючи зі жбаном по воду, мусіла виглядати не так, як всі інші сусідки? Чи, несучи до льоху гладущик молока, брала на себе ковані з золота шати й усипану перлами та діямантами корону“?

Вона це сказала?... Чи була це власна Василева думка?...

Спустив на мить втомлені довгим зусиллям повіки. Не смів повірити власним очам.

— „Омана... Спокуса!... Перетруджена думка!“...

Глибоко зідхнув з повних легенів й смутно оглянув келію. Темна завіса висіла нерухомо. На столі лежать непогрішимі, довгою традицією освячені канони. З мольберта виглядає „не гостре злегка довгасте“, як зерно пшенишне, обличчя... Але...

„... Мати Доброї Ради, змилуйся над нами!“...

Улас Самчук.

Серед ночі*).

Вчився шалено. Букварця роз'учив взад і перед, роз'їв усі літери, згриз кожний невибагливий віршик. Чистописання йде, хоч не зовсім. Літери у нього не виходять на письмі гаразд. Криві, гнуті взад і перед, надуті, розшарпані, мов його старий жакет. Ну що ж... Зате помилок не багато і молитви всі знає. Довбенко! „Вірою“...

Довбенко встає і „Вірою“ котиться з уст вибірним горохом. І так все.

*) Осьтут містимо під окремими наголовками виїмок з повісти „Волинь“, який є кінцем І. частини. *Ред.*

Тому Володько читає „Житія святих". Ось великомучениця Катерина, яку малюють стрункою красунею з чашою в руках. Он Варвара. Там Віра, Надія, Любов з матірю Софією. Чудесний кучерявий юнак Пантелімон-цілитель з різбленою скриньочкою. Старий бородатий у кацапських постолах Радоніжський Сергій — покровитель учнів і ріжніх нетямущих... Горбатенький Серафім з клунком на плечах у постолах сидить на барвистому пеньочку і дає круглому ведмедикові кусник хліба. Далі Володимир Великий, його післанці, що шукають віри і знаходять її в Греції.

Володькова уява росте, більшає. Жахи, рожева кров, розлючені звірі, що плигають на красунь і патрають на шматочки їх плоть.

Молоденька свіжа красуня з промінистими небесними очима, затьмажними огнем віри. Її кинули у темний льох, глибокий і страшний. По стінах скапує брудна слизька рідина. Повзають ящірки, плигають жаби.

Над нею у кімнаті з мармору і золота красунь-поганин приносить жертву свому стрункому мармуровому богові. Над ним золотий диск. Сонце вдаряє у нього і розсипається скалками. Перед ним кадильниця і з неї піднімається дим ладану. Кілька нагих одалісок танцюють танець і сиплються жожеві квіті, на яких ще не випарилася роса...

Дзвінок. Нечуйно входить чорний раб. Поганин дивиться на нього і кивком пальця показує в низ. Раб зникає. Поганин витягається на встеленому дорогими шкірами ложі. Ніздрі його, подібно як у розгорілого коня, роздуваються. Очі заливаються барвами буревійного сонця.

В той час зявляється раб. На його кострубатих, мов з каміню руках красуня з льоху. Раб підносить її до стін поганина і садовить на золоченому троні. Але красуня не сідає. Вона стоїть струнка, хистка і прозора. Довгі руки легко звисають в низ. Голова похилена. Довговії повіки урочисто криють зір.

Одаліски зриваються, танцюють перед красунею танець тієї любови, яку знають тільки боги. Сиплються рожеві квіти, розстелюється дим ладану.

Поганин зводить очі, одаліски ловлять його погляд і розливаються в просторі, мов хмаринки...

— Панно! Красуне, якої не бачило сонце, від коли воно зійшло на мармуровий свій шлях! Хоч' золота і самоцвітів, хоч' роскоші неба і богів, хоч' влади над царством моїм? Поклонися богові нашому і станеш моєю нареченою...

Красуня поволі зводить свої сині очі. Коли б сонце зійшло серед ночі, або на морозі розцвіли рожі, вони не мали б більшої приваби, ніж ті очі...

Тихий прозорий голос: — Моїм нареченим є Христос. Він є моїм золотом, самоцвітами, владою над всіма царствами...

— Ти не знаєш, дівчино, проти кого ти виступаєш. Мені кориться сто народів, моїй владі слухняні звірі в джунглях, птахи в небі і риби в океані...

— Одначе ти, володарю, так безсильний, що навіть не в стані вирвати одного твого волоска з вії твоїх очей на хвалу своїх поганських богів.

Я ж готова віддати свому усю свою молодість...

— У чому ж сила твого Бога? — питає поганин...

— У Його вічності.

Поганин звіріє. Тупнув ногою, ляскає в долоні. З-під землі вириваються чорні чугунні раби...

— Трать її! У смолу, намотайте її на коло і викиньте її тиграм, посвяченим богам!..

Дівчина з усмішкою йде в огонь, їй ввижається її Бог — величний терпеливий. Вона розмовляє з ним, забуває біль і вмірає смертю безсмертя...

Настя вже давно спить. Матвій обернувся на другий бік. На столі розчинена на хліб діжа, вкрита кожушком. З другого кінця стола на краєчку маленька третій номер нафтова лямпочка, перед нею книжка, а над книжкою Володько. Щоки його горять. У очах бринять якісь гарячі вуглики, які час від часу зриваються зі своїх місць і свобідно скочуються вниз. Зір його впирається у діжу, що перед самим носом, але бачить він далекі неймовірні країни, а в них неймовірних людей. Бачить могутніх володарів казкового Риму, чує їх владну мову, їх крок, їх голос.

І робиться Володькові страшно. Страшно, що десь далеко стільки простору, стільки чудес, а він малий, хисткий з блідими щоками, розпаленими хоробливим огнем очинятами сидить тут у чотирох заплїснівялих стінах засипаної серед чистого поля хатинки і навіть не сміє мріяти про те дальше... Боже! Створи чудо! Дай змогу пройти снігові замети, непрозору ніч, мовчазне село — одно, друге і безліч таких... Відчини браму далеких міст з палацами і людьми, що носять на собі чисті і тонкі, мов павутина сорочки, що мають звірячі шкіри на плечах, а на ногах барвисті мягкі, мов вата, виступці — чобітки...

Далі і далі рвуться бажання. Далі і далі летять незвязні, але виразні мрії. Ніч навколо. Сон. За стіною брязкають ланцюгами коні і корови. Уривно раз-за-разом кричить півень і гавкає глухо у безмежний чорний простір собака — Пундик, якого колись приніс Василь.

Прокидається мати. Вона бачить у хаті світло. — Боже, Боже! І що ти собі, дитино, думаєш? То ж ти випалиш усю „кирасіну“. Чим завтра засвітимо... І що тобі те читання? Чи ти попом хочеш бути, чи що?

Володько прокидається. Рим, могутні володарі, красуні — зникають. Не каже нічого, тільки гасить лямпу і йде на своє місце коло батька. За вікном виспівує півень...

І так дні йдуть. Володько їсть книги, розпікає мозок. Книгозбірня „общеполєзних і дєшових“ книжочок повністю вкладається в його невеличкому мозку і займає там майже непомітну частину того простору, що знаходиться у нім. Там і Сєвостополь

з Малаховим курганом і генерал Суворов. Там бої у Альпійських прірвах, де гинуть хоробрі воїни божесько-далекого града. Там труди і висліди якоїсь куроводки Марії, змішані з „малоросійськими пєснямі“ Губанова — Кієв... І чого чого тільки не впакував туди неспокійний біс Володькового бажання.

Успіх Землі.

Минув усього лиш один місяць. Рано. З-за Жолубецького дубового лісу встає і піднімається велитенське сліпуче сонце. Поле притоптує мягкий вітер, що вільними хвильками гуляє по зябльованих полях.

Матвій порається коло плуга. Перед хлівом стоять у збруї коні й їдять з цебра обрік. Дорогою проходять з плугами дядьки. Ось диботить Хома — ет-тоє... Цьвьогає по конях сирицевим батіжком і пружньо натягає віжки. До цього часу у нього не було власних коней, а тепер роздобув. Коники миршаві, але ет-тоє гордо ступає за ними, натягає віжки, щоб держали голови. Він тепер господар.

Порівнявшись з Матвійєвим двором гукає: — Добре „утро“!.. Орати йдете?

Голос радісний, як сонце, як вітер, як жайворонок, що бє крилами прозоре повітря і завзято цвіринчить.

Матвій розгинає спину. — Дай-бо-здоровля! Йду! А що ж! Моє зовсім протрахло...

— Ну, Боже поможи!..

— Спасибії...

За ет-тоє йде Гнидка. Скидає старого урядницького кашкета і вітає Матвія солодко й уважно. Все, що було торік, забулося. Одна зима згладила те, що всіх боліло...

Йде Коган, йде Кузьма. Всі раді, всі бадьоро ступають по власній землі, пускають плуги у мастку землю, крають грунт і виважують скибу за скибою.

Чорний тяжкий дух зноситься від землі. Ніздрі лоскоче сильний запах чорнозему. На чолі сходить піт, капає по щоках, бороді й падає на ріллю. Галки й ворони гицають по розвернених скибах. Виходять на кін череваті лантухи, повні зерна. Широченна пятерня згортається в кулак, стискає зерно і прудко розбризкує його по скибі. Сонце — шалений і дикий огнепад, заливає лани, мужиків, птахів. Земля мліє, мов коханка, розпустивши розкішні принади. По ній до схочу топчуться Матвії, Кузьми, Стратони, засипають її плодом, потом, молитвою. Роди, велика, непорочна земле! Роди прамати всього великого.

Зерно торкається ріллі, торкається непомітно, вгризається в її мягкоту і ненатхленно ссе чорну кров могутньої роділі.

Он і Матвій свій лан оборав. Широта, довжінь! Йде розмашно туди й назад, бризкає зерном. За ним волочить боронами Василь. Лан! Чотирнадцять десятин. Кості, жили, кров! Ні! Кості його не болять. Вони дають лиш відчути ціну землі — своєї, лудяної сонцем, литої потом і болючої, мов потрощена спина...

Володько ще ходив до школи, але там знов порожнеча.

Як тільки набубнявіли в лісі бруньки, як зійшов ряст, як зазеленіла тендітна травичка — кінець школі. Діти розсипалися по полях і гармідерать скрізь, мов дзвінки. Нащо їм школа... „Все одно, школа не нагодує тебе“ — йшло прислівя від покоління до покоління.

Тоді для Володька знов одкривається світ великих чудес. Йде зі школи не селом, а городами на зруб, а звідти до лісу. З висоти сонце жахкотить, кладе тіні по мягкій ще землі. Витикаються перші медянки, літають товстючі джмілі. На липових кущах клейки листочки, осика розсіває крилаті зернята, дуб завзято хоронить понуру мовчанку. А над всім небо глибоке, прозоре зі світлими хмаринами.

Володько переходить в захоплення і дзвінко вигукує: Га-га-го-ооо!...

Луна підхоплює згук і несе в далечінь лісу і там, невідомо куди, жбурляє його.

За лісом долина й озеро, що змагається зі зливом сонця, відбиває пружним боєм його настирливі стріли, жбурляючи їх просто у вічі Володька. Той жмурить очі, прикладає руку до чола і дивиться в далечінь.

Коло нього височенний стрункий дуб. На дубі гніздо шуліки. Два велитенські птахи кружляють у повітрі. На угорській стороні поле засипане людьми, що біліють на сонці. Чути спів...

До дому приходить Володько знесилений весною і приносить пучок квітів. У хаті нікого нема. Хто б тепер сидів у хаті. Мати на городі, батько й Василь у полі. Хвидот стереже від вороння коноплі. Ходить коло грядки і грюкотить іржавою бляхою. Йому дуже це недовподоби, але нічого не подієш. Треба щось робити. Одна Василинка має ще вільне право рачкувати собі по сухому поросі, набивати рота всякою поганню, нащо Настя, коли зверне увагу, кричить: — Не руш то! Чуєш? То бека! Покинь!...

Але Василинка не вірить, що то бека. Їй це так чудесно смакує. Вона завзято щось обговорює, бігає на чотирох ніжках високо піднявши догори задочок з задертою і привязаною до пояса сорочиною.

На городі безліч праці. Розробляється місце на грядки. Матвій засадив молоді щепи, які біжать довгими рядочками від подвіря до долини. Робиться огорожа, засаджується грабовий живопліт.

І все то хоробливо чіпляється роскішної землі. Земля для всіх і всього. Земля найбільше щастя, більше за золото, більше за коштовні каміні. Земля — сон міліонів, казково-привабливе єство, радість і щастя всіх сильних і слабих. Земля все: золото, краса, молодість і вічний учитель мудрости... От що є земля!...

Бадьорого недільного ранку, коли сонця більше ніж у океані води, коли на полях по верхах молодого збіжжя качаються ледачі хвилі, коли собаки вилазять зі своїх буд, розставляють широко лапи та роздерають з янчаннями величезні пащеки, коли

на порогах сіней сидять і ськаються молодиці, а коло них блаженно обшмаровують бекою свої ротенята їх виплідки і коли над всім застиглим спокоєм всевладно стоїть невидимий бог відпочинку, — такого недільного ранку Матвій і син його Володько повільно, поважно ступали вузенькою дорожиною в напрямку півночі де була їх паринина і де сьогодні Катерина пасе „на росу" шість корів Матвієвого достатку. Треба було прикупити корів. Без худоби господар вилущений стручок.

Дорожина біжить серединою власного поля і криється від зору, западаючи над угорську долину. На право — моє! На ліво — моє! Один лиш вітер має право топтатись тут, збити хвилю, жбурнути нею до сусідської межі і летіти далі.

Навколо соняшна тиша. Бренять у житі голівки моторних волошок. Десь-нéдесь заборсалось стебло кукілю. Зі всіх напрямів: звідтіль, зправа, зліва — перепілки підпідьомкають і бренять неуривним тоном коники-стрибунці. В далечині на схід і захід сталевою лавою застигли ліси.

Матвій зупиняється. Володько прикладає до чола руку і дивиться на угорські чагарники, над котрими велитенською чорною баштою, простопадно до землі, зводиться і вяжеться з небом дим. Лиш відгуки дзвінкого підголосника кажуть, що там мужицький молодняк залився співом таким же великим і просторим, як сама країна.

— Земля! — виривається у Матвія. — Ех, коли б воно так років пятнадцять взад!... Коли ще руки були, як ужівки і стан звинно вгинався... У праці чоловік родиться, у праці кості зложить... Інакше не можна... Колись було не те... Народу менше було, праліси... Пішов на звіря, роздер пазюрами дичину і маєш... Тепер інше... От воно... Ти вже і сам знаєш... Не малий...

Ех, як приємно чути оте „не малий". Володько голову піднімає, випростує присадкувату з завдатком широких барок постать. Батько мову веде — просту, вузловату. Тверді слова вириваються з твердих уст і кладуться чинно в історію роду. Встають в уяві діди-велитні. Йдуть пралісами, рвуть столітні дуби, розчищають галяви, предають огневі хмиз і хащавини. Дикий звір чує запах поту від праці за плугом і з диким воєм стрімголов пре у безвість.

Йшов плуг. Йшов страшний мужик за ним і розривав цілини. Родилося життя...

Володько, майже побожно, дивиться на батькову постать. Ось він весь перед ним. Те вічне зі зморщками чоло, ті поважні очі, той владний горбатий ніс. Рука у нього чорна, долоня тверда і широка, кулак кострубатий з чіткими пругами синіх жил. Лиш маленька тінь від сонця падає на землю від його велитенської постаті.

Ніколи та рука не обняла його — Володька, ніколи не дала пестощів. Та все таки, що року, коли „Христос воскрес" вимовлялося, коли цілувались усі, він з утіхою і завзяттям брав

ту руку і припадав устами до її жилавої шорсткости. — „Воїстіну воскрес, тату!“ — казав Володько, а чоло його було ясне і горде, ніби він син великого царя.

Він ще і ще раз гордий „своїм татом“. Он над шляхом розбіліли нові хати. Десять нових господарств, десять родин! Нове село! Там святочні люди, там діти, там гуторять йдучи до церкви жінки... Так. Це він — „мої тато“, збудував це. Праця... Хіба ж Володько не знає, що то значить? Він може тільки усміхнутися... У нього ще й тепер босі ноги і порвані штанята. Та не в цім справа... Он поле ожило великим життям і обіцяє нагородити всі ті прикрі години довгих літ, переборених залізною волею залізних людей...

А навколо ширінь. Небо, а на нім хмарини. Он та — кущ вишневоцвіту. Та — снігова лявина. Видається, прорве блакить і грохоне цілим тягарем на дубовий ліс від Жолобок...

— Ну, — каже батько. — Підем...

Рушають і йдуть у напрямку, де над угорським чагарником зводиться димова башта і звідки родиться та розкладається в просторах владна пісня міцногрудих дітей прийдучого.

КІНЕЦЬ ЧАСТИНИ ПЕРШОЇ.

о. Г. Костельник.

Когутики піють на божу славу.

(Дійсна правда).

— Не пізнаєте мене, панотче?
— Даруйте, ні! А де ж ми стрічалися?
— Тому двадцять літ ви мене вчили в монастирі.
— Так, так! Тепер я собі вас пригадав.
Чому ж ви не залишилися в монастирі?
Чи ви самі виступили?

— Ні, панотче! Мене відпустили з монастиря, а Бог мені свідком, що я ні в чому не був винен. Наговорили на мене. На світі я спершу гірко бідував. Та тепер я, як то кажуть, людина на свому місці. Я жонатий, маю жінку й діти, тут у місті маю каменицю. Я купець...

— Ну, й гаразд! дякувати Богу!

— Авжеж дякувати Богу, бо тільки він так поміг мені. Знаєте, панотче, в яких часах довелось нам жити. Дуже легко стратити ціле майно. Й мої гроші нераз „на волоску висіли“. Та я завсіди саме найліпше потрапляв — при всіх змінах валюти й довжників. Певне, що я не був сам собою такий мудрий та обачний, тільки Бог так мене вів.

Цей мій гість, мій давний учень, був гарно одягненою людиною, не дуже вчений, але й не простий, бо в монастирі він

і латини вчився. Я бачив по ньому, що він ще не скінчив, що хотів, і попросив я його сісти. Сіли ми обидва.

— Я, панотче, прийшов до вас, не тільки, щоб похвалитися перед вами. Хочу вас щось запитатися. Я мав одну дивну пригоду в житті. Вже давно, перед тридцяти роками. Але вона не сходить мені з памяти. Питався я вже ріжних священиків, одначе не можу сказати, щоб їх відповідь мене вдоволила. А про вас говорять, що ви такими речами займаєтеся:

Я розсміявся:

— Ой, приятелю, невжеж маю купувати кота в мішку? Кажіть, то й побачимо! Радо послухаю!

— То так вкоротці годі. Хочу, щоб ви все знали. Перш за все мушу вам сказати, що я вже змалку був дуже побожний. Я родився на монаха, а — бачите — доля не дала мені стати монахом. Та я не гніваюся на монахів з того монастиря, де я був. Завсіди я ходив до них і тепер ходжу. Я радше був би монахом, ніж тим, чим я є, але треба від Бога приймати ,що він дає.

Мій гість говорив так просто й щиро, що я не сумнівався про правдивість його слів. Але з цікавости я нетерпеливився й кинув питання:

— А деж та ваша дивна пригода?

— Це було так. Коли я мав чотирнадцять років, у Велику Пятницю мене мати самого залишила в хаті. Родичі пішли до церкви на „винос плащаниці". Мати наказувала мені: Памятай, що сьогодні Велика Пятниця, найбільший піст у році, бо в той день Ісуса Христа розпяли. Колиб ти дуже зголоднів, то відкроїш собі кусень хліба, але нічого іншого не вільно їсти. А з хати не виходи, аж доки ми не вернемося з церкви. Вважай на квочку, що сидить на яйцях. Саме десь тепер будуть курятка виходити з яєць, вибирай їх з-під квочки, щоб їх не подушила. Ось тут ситко, до нього кластимеш курятка, а накриєш їх цею старою хустиною, щоб їм було тепло. В ситку курятка осушаться. Не забудь! Уважай!

Залишився я сам у хаті — з квочкою, що сиділа на яйцях у кутику. День був ясний, гарний — памятаю, начеб сьогодні було. Дійсно внедовзі курятка стали виходити. То була десь дванадцята година, а до другої всі курятка вийшли з яєць. Я їх, як мені мати казала, вибирав з-під квочки й давав до ситка. Я дуже любив мою покійну матір, тому боявся чимнебудь уразити її.

Через цілий час я тільки на курятка зважав і нічого не їв.

Та це не була ніяка робота, тому я водночас молився й роздумував про Христа Спасителя. Я про Христа все зі школи знав і дуже це любив. Думав я собі.

О, Господи небесний, який ти добрий! Свого Сина ти післав на землю, щоб нас спас, а недобрі люди розпяли його! Ще й апостол Петро зі страху вирікся Ісуса Христа аж Йому когут, коли в ночі запіяв, нагадав, що він зробив — і тоді Петро покаявся. Але ще не досить, що Божий Син дав себе за

нас розпяти — Ти, Господи небесний, даєш нам такі гарні курятка, щоб нам і вони, як апостолові Петрові той когут, пригадували твою доброту й славу, щоб ми не забували про Тебе. О Боже, дійсно мусимо тобі дякувати за ці курятка, що нам їх' даєш...

А знайте, панотче, все молоде миле, а курятка мабуть наймиліші! Я їх, котре вже осушилося, цілував і знаком св. хреста благословив, як божий дар. Так мені скоро зійшов час, доки наші не повернулися з церкви. Я й знову нетерпеливився:

— А деж тут та дивна пригода?

— Ще трошечки стерпіть, панотче. Оповім вам, як було далі. По полудні я пішов до Христового гробу — до плащаниці. У Велику Суботу мати залишилася в хаті, а я з батьком пішов до церкви. Коли ми прийшли додому, курятка вже ходили по світлиці з квочкою. В неділю, на Великдень рано ми всі троє пішли до церкви з паскою. По відправі прийшли ми додому з посвяченою паскою. Мати зараз випустила квочку з курятами із заглиблення під піччю. На двір ми куряток ще не пускали, бо ще було за холодно для них, тому тільки по хаті ходили.

Коли ми сіли за стіл, щоб їсти свячене, один з когутиків з тих наших маленьких куряток, що ще не мали ані трьох днів, став на середині світлиці, витягнув шийку, потріпав крильцятами та з а п і я в — так само, як старі когути піють, тільки що тоненьким голосом. Батько споглянув на матір, мати на батька, а і я вже розумів, що це не було звичайне. Та зараз запіяв другий когутик, третій — так усі, скільки лиш було когутиків.

Батько перехрестився й промовив: „Свят, свят, свят Господи!“ За батьком перехрестилася мати і я. І так наші когутики піяли через усі три дні Великодних Свят. Не наче б на команду, щоб усі нараз піяли, а так, як звичайно когути піють: коли один запіяв, то за ним піяв другий, третій... А потім цілком перестали піяти й знову стали піяти аж в осені, коли їм був уже час. Дивне це, бачите, як така дрібота піє. Памятаю, що батько нераз про це говорив: „Відколи живу, такого я не бачив і про таке не чув!“ А сусіди, коли до нас, бувало, прийшли, втікали вже з порога нашої світлиці, коли бачили, як ті наші мацюпенькі когутики піяли, бо вважали це за несамовите й казали, що це недобре віщує. Та нам нічого злого не приключилося. Однак у тому справді було щось несамовите, бо — розміркуйте добре, панотче — як би це піяв тільки один когутик, але то піяли всі, які лиш були, і піяли тільки через три дні Великодних Свят, а потім цілком перестали.

Що ж ви на це скажете? Чи це було від Бога, на божу славу, чи тільки так приклочилося? Та якжеж могло би було саме так приключитися?

— А що ж вам сказали священики, до котрих ви вдавалися?

— Всі сказали, що це мусіло бути Богові на славу, бо когутики піяли тільки через три дні Великодних Свят. Та я й сам так догадуюся. Але хотів би я знати дещо більше, коли б можна.

Одно мене завсіди непокоїть: Чи я не провинився, коли ті курятка благословив знаком св. хреста, бо ж я великого Бога призивав на малу річ? Мені так, наче б я щось негідного зробив зі св. Причастям...

— О, про те можете бути цілком спокійні! Адже для Бога нема малих річей, бо він усі їх створив. А ви не надуживали своїх молитов над курятками, але саме про божу славу дбали І ви справді помножили її.

— Як ви це розумієте?

— Як? Люди не знають, що їх думки й почування це чародійна сила, коли перевищать свою звичайну міру, коли виступлять зі своєї колії. Ви ті курятка зачарували!

— Я? Ні, панотче, я тоді тільки молився, а ніяких чарів не робив — я ані ніколи не знав, як то чарується!

— Не треба знати! Тільки треба... спромогтися на те! Треба в своїй душі розбудити ту силу, про котру Христос каже, що вона здібна й гори переносити. Ви певне вже чували про те, що той, хто спить, звичайно будиться, коли хтось на нього дивиться; а коли за кимсь дивимося, то він, буває, оглянеться. Хто ж це діє? Душа зі своїми думками й почуваннями.

Коли ви ті курята вибирали з-під квочки, коли їх цілували й благословили, то ви їм н а к и н у л и свою побожну думку, що мають послужити Богові на славу, як той когут, що апостолові Петрові своїм піянням пригадав Христове слово. Побожні думки й почування були тоді в вашій душі дуже сильні, ви цілий їм віддавалися, постили й були ви сам у хаті, то ж ніхто діянню ваших думок не перешкаджав. Вони від вас ішли в світ, наче тепло з розпаленої печі; і як тепло накидується повітрю й річам, що поблизу печі, так ваші побожні думки накинулися молоденьким куряткам...

— А, так це могло бути! Тепер уже буду спокійний, панотче! Це було дійсно на божу славу, а без мого гріха.

— Так, на божу славу!

Марія Омельченкова.

Анґлійський жіночий новітній роман.

В сучасну добу, коли жінки домагаються рівноправности, не паперової, а дійсної, в усіх галузях народнього життя, ми, самі жінки, ставимо собі за завдання зясувати, чи ж дійсно жінка внесла і може вносити рівноцінні культурні скарби в життя свого народу на рівні з мужчиною? Жінки мали змогу впродовж культурного життя народу найбільше проявити себе в літературі й тому мені завжди було цікаво простудіювати, що цінного внесла жінка в цій галузі, яка була їй приступна більш менше віддавна? При студіях жіночої творчости в літературі вважаю, що в англійській літературі жінка стоїть дуже високо.

Взагалі англійська література вважається між світовими літературами за одну з найцікавіших, це найбільше зрівноважена, найбільше життєва й подає найліпший вираз справжнього благородства й ідеалу[1]). Англійська література є збудована на розумовім підкладі, є характеристично ясна своїми проблемами й здебільша просякнута оптимізмом. „В ній є багато людяности й туги, але ця туга є глибша й більше людяна, ніж нпр. в російській літературі. Її глибина робить величезне враження, підносить духа людини, заохочує до наслідування. Російська література натомість впливає як „запаморока", говорить Едвард Бенеш. І справді, навіть песимізм, який зустрічаємо і в англійській літературі, не є такий безнадійний, як у російській або в літературі північних народів. Англ. література цілком відповідає характерові англійців. Складний життєвий характер англійського мислення вимагає більше складної форми духової творчости, ніж звичайний розум — це є мудрість, це є розум, насичений ірраціональним знанням і великим життєвим досвідом, який постійно стежить за текучими напрямками життя". Через це англ. література є найліпшим виховником для життя в найліпшому змісті. І жіноче англ. література стоїть на високому рівні. Англійські жіночі романи, як творчість мистецтва досягли високого розвитку і ними цікавляться й чужинці. Катальоги світової літератури в перекладах (бо я користувалася лише перекладами) вказують, що переложено найбільше творів англійських письменниць. Подам тут огляд декілька романів найвидатніших письменниць ріжних типів, ріжних літературних напрямків.

Найвидатніша в сучасну добу є Шейля Кай Смітова.

Смітова належить до літературного кружка Томаса Гардея — це школа регіоналістів. В її романах теж, як і у Гардея, багато песимізму, але не безнадійного, багато в них внутрішньої туги, але та туга не нищить душі, хоч і не всі її романи кінчаються щасливо. Смітова описує в своїх романах життя свого рідного краю, Суссеку, життя і долю дідичів та шляхти, що тісно звязані з рідним ґрунтом, вросли в нього і цей міцний звязок та любов до ґрунту часто побіджають інші внутрішні туги, інші почування душі і серця.

Її роман „Занепад роду Алярдова" є яскравим образом, як в добі світової війни, що вимагала багато матеріяльних і моральних жертв, занепали і впливові старі родини. Рід Алярдова, що посідав понад 500 років багатий маєток у Суссеку, зазнав кризи і загинув, як і їх маєток. Ніякі жертви всіх членів роду не помогли. В романі „Залізо і Дим" авторка соковитими барвами накреслила дві протилежні суспільні верстви: дідичів-хліборобів і промисловців. І тут світова війна спричинила, що діти, які пережили світову війну, які вже бачили великі досягнення промислу і техніки, втратили родинну традицію, відійшли від хліборобства, не зрозуміли туги своїх батьків за землею. В цьому

[1]) Одначе при тім треба тямити, що деякі англійські письменники висловлювали теж і погубні погляди. *Ред.*

романі бачимо проблєму батьків і дітей, але це не є така безнадійна драма, як напр. в російській літературі. Найдені вже нові форми життя, все йде спокійно.

Найліпший роман Смітової, це „Джен Гаденова“, названий іменем героїні. Джен це є найліпший жіночий тип у авторки. Несподівано Джен дістала маєток свого роду, досить занедбаний, що вимагав упертої праці, великого досвіду, до чого не була підготовлена Джен, 28 літня панночка. Всі сусіди думали, що вона дасть в аренду своє господарство. Але Джен з великим захопленням, з любовю береться до праці. Не зражується перешкодами, матеріяльними втратами, моральними неприємностями, все переборює її велика сила духа, її здоровий погляд на життя; сама вчиться на іноді і гіркому досвіді, як раціонально господарювати і приводить господарство до найліпшого стану. Їй вле 38 літ, постійно в праці, опалена, трохи на думку місцевих панночок та молодих панів, огрубіла, не приваблювала вона місцевих женихів, вже дуже самостійна та не так „ніжна і тендітна“.

Та й її серце не пробудилося досі, бо всі свої найліпші почування віддавала, крім праці, своїй молодшій сестрі, якій заступала батьків. Лише в 38 літ закохалася в молодшім від себе на 13 років Альберті Гіллю. Альберт теж палко кохає Джен. Та Джен завжди мріяла про рівноцінне подружжя, з сильною людиною і вона хоче побачити свого майбутнього мужа в його звичайному родинному оточенні (бо познайомились вони в лазнях). Коли ж Джен ближче пізнала Альберта серед звичайного оточення, в його родині, пізнала характер його батьків, духові основи, то побачила, що Альберт і вона два ріжні типи, що подружжя з ним не буде духово рівноцінне, не буде Альберт таким сильним батьком її дітей, якого вона бажала, й вона зрікається подружжя. Джен буде матірю.

Весь край осуджує Джен як покритку. Вона передає свій маєток сестрі, а сама відїзджає в далекий незнаний край, щоб там всі свої найліпші почуття, всю свою величезну енергію присвятити для свойого сина, щоб виховати його на сильного хосенного, громадянина. Джен для сина безбатченка починає в 40 років нове життя. Роман збудований по мистецьки й доцільно, все зосереджене в одній непорушній течії — це освітлення сильного характеру жінки-дідички, що гаряче кохає свій Край своє господарство, землю, широкі соковиті пасовиська, любить свою працю, людей, що її оточують, їхні звичаї, сперті на глибокій вірі в Бога. Вона любить свій нарід глибоко, але бажання відвернути ганьбу від свого сина-безбатченка, обовязок виховати його на сильну людину переборює все і Джен напружує всі сили, щоб почати в 40 років нове життя. Вся англійська і чужа критика вважає цей роман за найліпший твір авторки. Смітова в своїх романах не скреслює значіння мужчини в житті, не понижує його, але в неї жінка є творчим елементом, її жінки сильніші як чоловіки. Стиль романів теж прекрасний, рівний,

спокійний. Тривка будова роману, яскрава характеристика дієвих осіб, глибока любов до людини, до свого краю, захоплюють читача і викликують надхнення.

Друга видатна англ. повістярка Роза Меколей належить до іншого письменницького табору — Лявренса і Гуксл**є**я. В своїх романах описує життя, або скорше характери англійських інтелєктуалів, урядовців, робітників духової праці. Це інтелєктуали нової доби, Меколей глибоко аналістична, її аналіза доходить аж до глибин душі, вона розбирає всі найтонші складники душі, впливи оточення, нащадництва, аналізує всі ситуації, в яких герої находяться.

Роман „Небезпечний вік“ малює нам жінок двох поколінь: переходового віку від 40 до 60 і молодих, вихованих вже в умовах життя після війни.

Героїня Невіль Родней, 40-літня жінка заможнього посла, дама зі суспільства, відчула як негативно вплинуло на неї життя „світської дами“, спостерігаючи свою матір, вона відчула, що є інші більш високі інтереси, що треба найти собі ціль більше духову, бо тепер уже діти її не потребують, бо вже стали на власні ноги, мають свої відмінні інтереси — її жахає безцільна старість. І Нелля починає студіювати медицину. Але духові сили вже не ті, вона є вичерпана тим світським життям. Молоді її доньки, модерні, виховані на поглядах Фройда, начитані в сексеольогічній літературі, знають, чого вони можуть досягнути в житті, і певні в своїх силах і цілях. Тут є і боротьба молодої, може не так високо духово розвиненої дівчини, егоїстки, бо хоче жити й кохати, зі жінкою зрілого віку, духово високо розвиненою. Але побіджає молодість: наречений і коханець старшої панни, сильної духом закохався в тій молодій, і хоч як мучила його совість, звязує своє життя з молодшою...

Другий її роман це „Гревський потяг“ (так англійці називають той потяг, в який помилково сяде мандрівник замісць до того, в якому потреба би їхати).

Молода, вихована в природі на вільних степах та в горах Піренеїв, Дігнам переїхала в Льондон і одружилася з Арнольдом Шапейль. Арнольд — співробітник величезного видавництва. Постійно має звязки з критиками, письменниками, вченими й т. п. А Дінгам не може пристосуватися до культурного, але також і брехливого життя Льондона. Їй тісно й не розуміє, що суспільство вимагає жертв в поведінці, в одягу (тобто треба підпорядкуватись суспільству).

І коли її чоловік, щоб дати їй пожити в природі, відїзджає з нею на глухий беріг моря, там вона щаслива. Залишається там і на зиму, її любов до природи якась романтична й вона радше б тут вмерла. Але приїхав чоловік і спас її (бо вона малощо не замерзла), Дігнам пізнала, що буде матірю й вирішила все ж таки їхати в тому „Гревському потягу“ свого подружжя, в який вона силою обставин попала...

Розкішними барвами малює авторка природу, це, на мій погляд, найліпші сторінки роману.

„Дрібязкова історія“ є романом зі життя священика англіканської церкви Гардена та долі його 6 дітей. Подія починається 1889 р. і закінчується в 20 роках XX. століття, це роман декількох людей і цілої ґенерації. Тут з великою глибиною змальовано, як кристалізувалися характери під ріжними впливами, в ріжних умовах, в ріжному оточенні. Авторка описала всі туги і прагнення молодого покоління, а зокрема змалювала найяскравіше, як творились характери жінок. Тому, що авторка взяла забагато дієвих осіб, то не всі змалювала так барвисто й яскраво, як деякі, та й тяжко провести розвиток стількох осіб впродовж майже 50 років. Події відбуваються в ріжних місцях, що теж утруднює авторці суцільність структури роману. Проте дуже вірно малює авторка сучасне анґлійське суспільство, іноді це є сатира на нього, коли аналізує взаємовідносини. Дуже дотепно підкреслює вона суспільні явища нової доби, скрізь виділяє жінку як цінного члена суспільства, її працьовитість, самостійність, її гуманність. Жінка найліпше відчуває потребу соціяльної праці й віддається їй.

Одна з молодих письменниць недавно випустила роман з життя молодої дівчини. Розамонд Лесман не так то визначна письменниця, але її романи теж збудовані на глибоких психольоґічних основах. Останній роман „Неясна відповідь“ не має в собі багато дії, але багато психольоґії. Це постепенний розвиток душі Юдити, молодої дівчини від дитинства аж коли, по закінченні своїх студій в Кембріджі дозріває Юдита в молоду жінку. Юдита є тип самітниці, тип жінки, що вглиблюється в свої переживання, аналізує себе, дівчини серіозної, але такої, що більше мріє, ніж живе. Це осамітнення приносить некорисні наслідки, іноді це хороблива самітність, трохи аж переборщена. Через те і кохання її не так щасливе, бо не розуміє вона людей, її коханий не є тим, якого б могла взяти зі своїм високозвиненим духом.

Цілком окреме місце в англійській літературі займає Радшіф Галова. Її героїні це жінки з мужеськими рисами характеру, а також може і фізично скорше мужчини як жінки. Її героїні або народилися біольоґічно анормальні, або оточення і впливи осіб, зіпсованих психольоґічно, здеформували їх характер, і вони позбавлені змоги тішитися щастям в родинному житті. Природа для них була мачухою, а люди відмовили їм права на щастя, кохання, подружжя. Роман „Криниця самітности“ навіть був заборонений в Англії, бо приписи цензури не дозволяють поширювати відомості навіть про анормальні сексуальні явища. Сексуальні збочення не можна описувати ні в наукових популярних книгах, ні в літературі. „Криниця самітности вийшла в чужих мовах. Та повість, це найглибші прояви людської душі, замученої смутком. Природа зле насміялася, коли в родині Гордонових народилася донька з біольоґічними елементами мужчини. Мати в своїй доброті і простоті не зрозуміла траґедії дівчини, батько збагнув траґедію Стефен і виховав її як хлопця. Стефен і одягалась як хлопець, на що мати дивилася скоса та як на виродка-розбишаку...

Поки була Стефен підростком, то і мати, і суспільство дивилося ще так сяк, бо все прикривав батько, що він так бажає... Але коли дозріла в дівчину, а батько вмер, мати вимагала, щоб Стефен змінила поведінку, щоб стала „приличною панночкою“, щоб не бігала по лісах та полях, а бувала на балях, з такими ж молодими дівчатами.

Настало неможливе для Стефен життя. Вона навпаки почувала до панночок якесь окреме почуття... Стефен відїхала до Льондону, а потім до Парижа. В час світової війни виконувала обовязки санітаря, але закохалась в Марії... Вона віддавала їй свою душу, а Марія закохалася в молодім чоловіці, подружилася й Стефен переживає величезну драму. Поки Марія була ще не заручена, Стефен, щоб удержати її любов, стає письменницею, досягає великого успіху й слави, але кохання до мужчини у Марії переборює все і Стефен залишається самітня... Вона є викинута зі суспільства, вона не має права на родинне життя.

Для мене не зовсім ясні деякі місця в книзі, бо не розумію взаїмовідношень Марії й Стефен, але найбільше мене захоплювали описи природи й звірят та відношення Стефен до її коня, її любов до звірят, людяність цієї любови, висока гуманність, а іноді й жорстокість, коли наприклад вона вбиває свого любимого коня, щоб облегчити йому муки й смерть. Пес теж змальований по мистецьки.

Галова є аналітиком екстрем, почувань, по мистецьки малює наприклад еротичне материнське відношення до доньки в романі „Нерозсвічена лямпа“. Мати своєю якоюсь то болючою любовю, деспотичною любовю загубила щастя своєї доньки, вона зіпсула її характер, бо Джен, її любима донька, була дуже здібна, мріяла про духову працю, про високу освіту, а мати держала її в рабстві біля себе, не дала їй можности виявити своїх здібностей, втілити в життя свої мрії, навіть не дозволила їй одружитись з так гаряче коханим і кохаючим її хлопцем. По смерті матері, вже підстаркувата Джен стає сестрою жалібницею біля свого далекого родича, божевільного і нікому непотрібного. Наскільки я зрозуміла, всі характери анормальних жінок Галова взяла або з власного досвіду, або це є автобіографічні риси. Навіть несимпатичні типи анормальних жінок подані так по мистецьки, що викликають співчуття до їх нещасть, в чім завинила мати-природа. Галова своїми романами хоче викликати співчуття в суспільстві; коли природа створила таких людей, то суспільство мусить дати їм право на життя, як і всім... Але це дуже тяжка проблєма.

Окреме місце в англійській літературі займають письменники і письменниці, що живуть або жили в англ. кольоніях. Життя там має свої окремішності, проте традиція творчости тісно звязана з метрополією... Дух англійський залишився й у тих, хто багато років живе в кольоніях, але нове оточення, нові умови життя, природа, все мали вплив на формування характеру кольоністів, на їх світогляд і т. д.

Між тим, — як англієць в Англії дивиться на автохтонів в своїх

кольоніях і як дивиться на них англієць, що там довго жиє, — є велика ріжняця.

Англійські письменниці теплими словами, почуттям глибокої людяности і соковитими барвами змалювали життя кольоністів в Африці і в Австралії.

Сара Гертруда Мілінова в свойому романі „Богом позбавлені спадщини“ описує долю і життя метисів та чорноскірих. Сама авторка довго жила в Трансваалю, багато мала досвіду й з мягкою ніжною людяністю малює несправедливість погляду, що метиси не мають навіть якогось звичайного права одружитися з білошкірою, а зокрема з англійкою. Молодий священик приїхав до Африки, щоб проповідувати євангеліє між чорноскірими. Щоб мати більше у них довіря, оженився з Сіллою-негритянкою, але і це не помогло, вмер невдоволений зі свойого діла. Донька Девора одружилась з метисом, її діти вже майже білі, донька її сина Ельміра навіть зовсім біла, вихована була в родині англійців, освічена, здібна. Але коли дізналися, що вона метиска, то вже не було їй місця в родині англійців. Одначе старий джентельмен змилосердився над нею, одружився з нею й виїхав звідтіля, щоб не було сліду, що Ельміра має капку крови чорної... Їх син Барей, вже справжній англієць. Підчас світової війни одружився з англійською панночкою в Европі та повернув до батьків. Але тут йому прийшло зустріти свою рідню, метисів і чорно-шкірих... Трагедія його жінки, вихованої на поглядах Метрополії та і його, що чув себе чорношкірим!.. Почуття несправедливости до свого народу, бажання пробудити в ньому самогідність, волю, дати йому освіту, все це перемогло і гордість англійця, й кохання і він віддає себе на службу тих, для кого присвятив себе його прадід-священик, що помер серед праці між чорношкірими. Це смілий протест проти зневажування чорношкірої раси. Роман цей мав велике значіння в пробудженні суспільної совісти в Англії на користь чорношкірих і метисів.

Життя кольоністів в Австралії зобразила друга англ. письменниця, що пише під псевдонімом Генрі Гандель Річардсон. Її роман „Життя Річарда Магонея“ досить довгий, аж в трьох томах. В двох перших книгах описує авторка молоді літа й життєві успіхи англійського лікаря Магонея, що жив в Австралії. Хоч і добре працював він як лікар, навіть мав успіх, але не любив свого фаху. Коли він досяг досить великого багацтва, то залишив практику лікаря і виїхав із Австралії, одружився. Але в 50 році життя стратив через випадок весь маєток і знову мусів повернути до Австралії, щоб лікарською практикою здобувати засоби для життя своєї родини. Тяжко приходило це йому. Внаслідок великих труднощів аж захорів нервово. Його жінка, що звикла до багацтва, добробуту, не розуміла причини хороби, бо чоловік ніколи не дав пізнати по собі, що він робить зі себе жертву, коли здобуває для неї добробут нелюбою, осоружною для себе працею. І ось зі світської дами стає роботяща жінка: вступає вона до почтової служби й тим живе сама й виховує

своїх дітей. Її чоловік проживав у лічниці для божевільних. Там його не тільки не вилікували, але його здоровля погіршилося. В лічниці при зустрічах з жінкою, що його любила й відвідувала, виявив божевільний, що причина хороби осоружність до лікарської праці. Тоді щойно зрозуміла жінка трагедію свого мужа, взяла його до себе, дала йому все, що могла, оточила його ніжністю, любовю і лікар доживає своє звичайне життя в ласкавому оточенні родини, не зовсім щасливий, але принаймні спокійно, з почуттям, що він не марно приніс себе в жертву.

В цьому романі веде авторка читача по ріжних місцевостях Австралії, по мистецьки описує природу, людей, звички, взаємовідносини і т. д. Це яскравий образ з життя кольоністів і автохтонів.

Це ще не всі англійські письменниці, бо в порівнанню з іншими літературами, в англійській літературі більший процент жінок-письменниць, ніж у других народів. Та не можна говорити про всіх, тим більше, що я могла користуватися лише перекладною літературою. Хоч залишилось ще декілька романів та інших форм літературної творчости, але про них скажемо десь пізніше, наприклад про лірику та про письменниць в Африці, які теж займають почесне місце в літературі свого народу.

Чому на перший раз я взяла роман? Мені нераз приходилося читати й чути від визначних критиків та вчених, що роман є найтяжчою творчістю, найдосконалішою формою літературної творчости, що вимагає льогічного думання, життєвого досвіду, глибокої і широкої освіти. Роман пишуть, і взагалі добру прозу, не лише з надхніння, але, як я вже згадала, на передуманім розумінні й науковім підкладі. Всі великі письменники написали свої найліпші романи вже в старшому віці*). Коли переглянемо всю світову літературу, то побачимо, що найліпша проза створена письменниками у віці, коли людина вже не жиє емоціями, але спокійна, по фільософічному дивиться на життя, навчилася глибоко спостерігати, вміє володіти своїми силами й почуттям, коли навчилася думати більш загально. І коли маємо визначних письменниць, які в досконалішій формі творчости, в романі проявили талант, зайняли почесне місце на рівні з мужчиною, то вірю, що в майбутньому і жінки народів молодої культури витворять свою жіночу літературу. Не мужчина буде знавцем жінки, (як тепер, що малює її після своєї психольогії), але жінка, яка ліпше розуміє жіночу психольогію. Жінка внесе нові мотиви, накреслить жінку такою, якою вона є, а не якою бачить її мужчина. Крім того я щаслива, що жінки хоч і чужого народу досягають великих успіхів. Це дає мені надію, що і наша жінка вийде на широку дорогу духової творчости та що будемо мати і ми між нами більше таких, як Леся Українка, Ольга Кобилян-

---

*) Я читала колись, що в індійців є понад 200.000 поетів і призадумалася над цим. Стала порівнювати літературні форми творчости народів з високою і старою культурою й спостерегла, що найбільше поетів у народів менше цивілізованих.

ська, що можуть сміло стати в ряді найвизначніших письменниць цілого світу.

P. S. Ми теж бажаємо, щоби українські жінки виявляли себе в літературі та розвивали свою духову творчість. Йде тільки про те, щоб та творчість була сперта на здоровім і кориснім для нації християнськім світогляді. Бо нпр. щодо Лесі Українки, то треба тямити, що в її творчості побіч дуже цінних і справді вартісних елементів є теж і неґативні та погубні, незгідні з християнським світоглядом. *Ред.*

М-р. Петро Ісаїв.

На перекрою двох епох сучасности.

„Вже захитались стовпи европейської матеріялістичної культури, її основи перехилились — ось... ось розсиплеться все в руїни"... „Стара епоха смеркає, гряде нова"! „Вечірнє марево вчорашнього і раннє зарево завтрішнього"! „Сумерк старих богів і світанок нових"! — Ось думки, що ними мов мячем жбурляють сучасні вчені, ось погляди, що раз-у-раз дзвонять у наших ухах, то знову товстими буквами жахкотять в очах.

Думки безсумнівно правдиві. Г. Ферраро, Ф. В. Ферстер, О. Шпенглєр, Г. Кейзерлінг, Г. Массі, М. Шеллєр, Р. Жілюен, М. Унамуно, Данєл-Роп, Бердяєв[1]) і ціла низка інших — це все фільософи, що всі згідні в такій оцінці сучасности. Упадку сучасної культури мабуть не треба й доказувати. Та все ж наведу на це цікаві докази Шпенглєра.

Шпенглєр поборює твердження про якусь культурну тяглість. На його думку всесвітня історія є лиш многістю замкнених в собі культур. Останню фазу в житті кожної культури називає він цивілізацією. В ній осягає культура шпиль, від котрого похиляється. Цивілізація це вік безділля, вік духової безплідности й імпотенції. В ній упадає велика штука і багацтво систем думок.

Сучасна культура Заходу є якраз в цивілізаційним періоді, що Шпенґлєр доказує дуже широким апаратом порівнань і анальоґій.

Характеристичною рисою внутрішнього упадку кожної культури є переоцінка всіх вартостей, як процес вже замкнений в собі, довершений. В тім часі культура нічого не творить. Вона

[1]) G. Ferraro, італ. фільософ, про сучасність говорить особливо в двох своїх блискучих працях: „Між минулим і тим, що нас жде", польс. перекл. Познань 1927 і „Мови до глухих", польс. пер. Познань 1931.; Fr. W. Foerster: Chrystus a życie ludzkości, tł. J. Mirski, Warsz. 1926.; O. Spengler: Untergang des Abendlandes, München, Bd. I. 1920; H. Keyserling: Die Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen, Leipzig, Bd. IV, 1923; Politik, Wirtschaft, Weisheit, Darmstadt 1922; L'avenir de l' Europe. Revue de Genève 1922; H. Massis, Défense de l'occident, Paris 1929; M. Scheller: Vom Evigen im Menschen, Bd. I, Leipzig 1923; R. Gillouin: Le Destin de l' Occident, Paris 1929; M. Unamuno: L'avenir de l' Europe. Le point de vue d' un Espagnol. Revue de Genève 1923. Daniel-Rops; Le monde sans âme. Paris 1932. Бердяєв: Смисл історії й інші.

лиш намагається інакше розуміти форми, що їх створили минулі віки. Одначе сама не творить інших, нових форм.

Водночас типовим проявом цивілізаційного періоду є відношення до моральности, проти якої не ведеться боротьби, але мається її в собі як щось сутнього. Одначе скоро інстинктом творене життя завмирає і виринає потреба теорії, щоби відповідно уформити своє буття, скоро життя мусять розглядати і дефініювати, щоби його підтримати, тоді мораль стає проблємою. Мораль в формі проблєми це вже обяв розкладового життя, час культурного упадку[1]), явище кожної цивілізації. У Канта мораль була самозрозуміла, етика служила до заокруглення метафізики. Щойно з Шопенгауером зачинається розвій цивілізаційної етики. Давніше життя було зовсім органічне, було повним виразом душі, тепер під опікою всевладного розуму стало неорґанічним, бездушним. Сучасна плєбейська мораль не бачить вже в світі Бога, але суть дійсности. Плєбейська тривіяльна мораль дійсности є тим на рівні буденного буття, що без уваги на великі слова від Шопенгауера до Шава повалює всякі погляди на життя.

Шпенглєр вказує на ще один прояв упадку культури, саме гасло „повороту до природи“, що його фантастично уформив Руссо. Його природа це заперечення культури, бунт проти всякого стилю, протиісторичне явище, що увільняло від гнету минувшини. Звідтіль глибока ненависть до традиції, авторитету, засад та революційна слабість відкидати все, що лиш виросло зі суспільних, політичних і мистецьких прагнень, щоби те все знищити, а на його місце поставити анорґанічні, штучні висліди вченої аналізи.

Куди сильніше, як в моралі, виступає ріжниця між культурою й цивілізацією в релігійних питаннях. На думку Шпенглєра це безсумнівна правда, що кожня справжня культура має свою релігію, всі дійсні форми є релігійні. „Суть кожної культури — слова Шпенглєра — це релігія, подібно як суть кожної цивілізації — це безрелігійність“[2]). Проповідником нерелігійности (що не є однозначне з протирелігійністю) є суспільність без ніяких форм в великих містах, що стає на місце „народу“. Та маса (не людство), що є предметом соціялістичної пропаганди, надає однаке значіння зовнішньому життю, як і вітальним процесам, до питань алькоголізму і веґітації ставиться з релігійною почестю.

Вкінці на думку Шпенглєра і наука, і фільософія нашої цивілізації є теж в упадку. Кожна культура має своєрідну фільо-

---

[1]) На оцей слушний погляд Шпенґлєра звертаю спеціяльну увагу, бо якраз тепер українські ліберальні письменники й критики щораз виразніше ставлять мораль в формі проблєми, проповідують і творять літературу „без уваги на мораль й ідеї“. Типовим прикладом ставлення моралі в формі проблєми є стаття М. Рудницького: „Небезпечне приватне життя“ („Назустріч“ ч. 10. с. р.).

[2]) O. Spengler: Untergang des Abendlandes, München 1920, Bd. I, стр. 499—500.

софію, а кожна фільософія має свій метафізичний час, в котрім життя обявляється в своїй повноті і здібности уформлювати світ, а також етичний час, коли предметом досліду стає вичерпане життя і коли рештки творчих сил зуживається на питання дня. Метафізика у нас вичерпала свої можливості. Західньо-европейський мозок домагається влади й потуги, змагає до зорґанізовання загалу на практичних основах, тратить з очей метафізичну минувшину і приймає економічно-народню етику. Одним з найважніших питань дійсної фільософії XIX в. є відношення волі до влади в цивілізаційнім інтелєктуальнім виді, як волі до життя, життєвої сили як практично-динамічної засади. Тепер по метафізичнім часі скінчився теж етичний час [1]).

Шпенглєр кружляє лише довкруги своєї теперішности, аналізує її, одначе не змагає до відхилення завіси прийдешнього. Пятнадцятьліття від появи твору Шпенглєра нас вже переконало про сумерк вчорашньої і світанок нової епохи. Нас цікавить саме ця нова епоха. Куди спрямоване її стерно, яке їй імя, яка її печать, який поміст між нею і попередньою. Жмут проміння в сутінок майбутнього може кинути перекрій сучасности, зіставлення напрямів, що конають, і тих, що прозябають, розсотання слоїв і смуг обох епох, що густо сплелись зі собою.

Залізобетонні стовпи епохи сумерку — це без сумніву матеріялізм, дарвінізм і спертий на нім ніцшеанізм. Два перші розсипаються на наших очах, а їх залишки це шутер, пісок і курява на дні душі людства. Третий стовп похилився, щоб стати помостом для двох епох. Розбити його молотами нових величних ідей — це й мабуть завдання майбутности, як на це вказує перекрій обох епох:

„Матерія, матерія і більш нічого“! „Матерія все, матерія бог, матерія і сила“! „Kraft und Stoff“. „Дух це лиш фізіольоґічні чинності“! — ще й нині лящать нам в ухах такі вигуки Лямерті, Фаєрбаха, Бюхнера й інших, ще й нині чуємо біль голови від того чаду, що ціле століття димив з учених ля보раторій й паморокою окутував наш ум. Так, ще нині, але вже найвизначніші уми з-поміж сучасних фізиків як Lodge, Eddington, Jeans, Йордан і т. д., а з українських Др. Володимир Левицький вам виразно викладають, що якраз фізичні досліди стверджують існовання крім матерії ще й психічного чинника, духа, що не підлягає фізичним законам [2]). За фізикою йде фільософія. „С у т ь д і й с н о с т и є п с и х і ч н а, її форма і вираз математичні, її сенс і тенденція це гармонійна єдність многоти“ —

---

[1]) Ті погляди висловив Шпенґлєр в творі „Untergang des Abendlandes Bd, I, München 1920. Ближче їх обговорює A. Messner: O. Spengler als Philosoph, Stuttgart 1922. Моє зіставлення пор. з A. Bar: Kryzys współczesnej kultury, Przegl. Powsz. За квітень 1934.

[2]) Докладніші пояснення та бібліоґр. дані гл. переклад статті Лоджа: Звязок між життям і матерією, „Дзвони“ 1932, ст. 211. та статті Йордана: Квантова механіка та основні проблєми біольоґії і психольоґії, „Дзв.“ 1933, ст. 193, як теж книжечку Др. В. Левицького: Гадки про життя, Львів 1928.

ось так характеризує найновішу фільософічну ментальність доцент монахійського університету др. А. Венцль [1]).

Ще й нині годі отрястись з віри, що фізичні закони є постійні і незмінні, що в світі фізичнім нічого не діється без причини, ще й нині нуртують в глибинах деяких душ твердження Юма, що чуда є неможливі, а вже Бролі, Шредінгер, Гейсенберг, Борн, Бозе, Паулі, Фермі, Дірак, Бернулій вам наглядно доказують, що оті фізичні закони це лише статистичні схоплення і принотовання, що від них можливі є відхилення, що ті закони у відношенні до світу атомів є настільки вірні, як напр. твердження, що люди жиють до 65 чи 70-го року життя, — що вони вірні, якщо мати на увазі загал, більшість, але не одиниці. „А що для статистичних процесів побіч дуже імовірних випадків можливі є й дуже мало імовірні процеси, то на основі математичного закону великих чисел невиключені є навіть і неможливі на звичайний погляд випадки, які пересічна людина зачислює до категорії т. зв. „чудес“ [2]).

Ще й сьогодні чуємо скрегіт „Чоловіка-машини“ Де-ля-Метрія, в якого людина це лиш бездушний механізм, ще й тепер побренькують лікарські пінцети й лянцети, що вони ніколи не зустріли в людськім тілі душі, а лиш вязки й каблі нервів, але водночас вже медицина домагається, щоб при розсліді недужого брати на увагу не лиш фізіольоґію, але й психольоґію. Тільки діягноза і лічення з обох тих сторін може дати скоро добрі висліди. Ще деякі психотерапевти твердять, що релігійність і побожність можна вияснити як прояви психічної недуги, але вже найвизначніші лікарі Леві-Зуль, Ґемеллі, Алярс, Бергман, Клюг, Рабан, Ліртц, В. Раймонд й інші з найбільшою рішучістю те твердження відвертають: навпаки безрелігійність і ворожість до релігії це часто причини душевних нездужань. „Лише грішна душа стає недужа“. „Невинність ніколи не стане божевільна“. „Хто душевно себе береже, той не втратить розсудку“ — ось вискази Гайнрота, лікаря психічних недуг з-перед 100 літ, до яких повертає тепер медицина. Та взалі в медицині говориться вже про дуже великі додатні впливи моральности й побожности на життя клітин ріжних органів (етикотерапія д-ра Бездеке) [3]).

„Вищі роди розвинулись з нижчих. Людина — найвище звіря“ — несміло твердив Дарвін з зазначенням, що безпосередніх доказів не має. Але його учень Гекель (Häckel) скартав несміливість свого вчителя і поставив еволюцію в цілій ширині. Одначе вже 1900 р. Г. Мендель викриває закон заховання гатунків, що замкнув дарвіністам уста, а Міллікен ставить справу

---

[1]) Dr. A. Wenzl: Die Naturwissenschaftliche Weltbild der Gegenwart, ст. 133.

[2]) Дослівний цитат з кн.: Др. В. Левицький: Революційні течії в сучасній фізиці, Львів 1930, ст. 27. Там теж ближчі пояснення до теорій вичислених вчених.

[3]) Пояснення й бібліорґ. дані до тих питань гл. Доц. др. Й. Ганаусек: Релігія й медицина, Дзвони 1933, ст. 170 та „Безбожність і психічні недуги“, Нова Зоря, ч. 72 і 74. 1933.

виразно, що та еволюція була, але в думці Бога, що творив якнайбільшу суму ексистенцій[1]).

„Моралі немає". „Декальоґ людська видумка". „Совість не вроджена, а вихована поколіннями". „Найповніша свобода для всіх гонів і пристрастей" — ось гасла, що ще й нині лоскочуть людські душі, гасла, що їх ще й нині вигукують наші публіцисти й ідеольоги по своїх журналах, але вже той же сам Міллікен, лявреат Нобля, найбільший сучасний американський фізик твердить, що „наслідком гріха є смерть, що моральні закони і фізикальні права є рівно правами природи і нарушення одних чи других веде до нещастя і нужди"[1]).

Впродовж чотирьох віків вгнітався в людську душу вагітний в злочини макіявелізм і аморальною слиззю обслинив сьогодні все політичне життя. Нині панує він ще всевладно, ще сьогодні заповідає „Вістник" видання тих творів на днях в українськім перекладі, але вже говорить Муссоліні про характерність в політиці, але вже тверезіші політики прозрівають і бачать розвязку кризи в політичній чесності, але вже рішуче пятнує аморальність політики відомий професор з Оксфорду Р. Б. Мोват в недавно виданій книжці „Прилюдна й приватна мораль". На ділі існують тепер у цілому світі — говорить Мोват — два моральні кодекси, один для приватних одиниць, а другий для держав. Ці два кодекси мають великі розбіжності і вже тепер видатні одиниці бачать, що так дальше не може бути й один з моральних кодексів мусить бути усунений. Коли б так сталося, що більше риґористичний кодекс приватної моралі мусів би уступити перед дуже пливким кодексом прилюдної моралі, тоді прийде упадок і приватної моралі, а коли це станеться, тоді довершиться упадок західної цивілізації. Це одночасно буде остання з цілої низки революцій, які постепенно підкопують, а вкінці цілком знищать солідну будову людської величі[2]). Так остерігає Мोват, а у нас подібно В. Липинський, а одночасно вже ціла низка державних мужів повторяє те грізне memento.

„Родина, суспільність, держава без Бога, Церкви й Декальоґу"—музика таких гасел вже від часів тривожних днів Вольтера всіми ґамами й акордами колише Европу, сповиту пеленою мрії про розкіш земного раю, в тишу спокійної ночі крізь темряву вод Збруча ще чуємо глухо пекольний вереск жертв такого „парадісу", але вже дрижучим голосом пророків сповіщає цілому світові сучасний фільософ Деген: „Не пара й електричність, але віра й любов є найсильнішими потугами у світі; святі є більше потрібні, ніж парові машини"[3]), але вже вам Муссоліні рішуче заявляє: „Я не думаю творити нових богів, ані нових святих".

---

[1]) R. A. Millikan „Science and Religion", Бостон 1926, переклад того місця „Дзвони" с. р., ст. 113.

[2]) Гл. зміст книжки Мовата в „Ділі" ч. 114 з 4. V. с. р. в статті С. Демидчука: „Мораль у міжнародніх взаєминах".

[3]) A. Dehen: Leben u. Gegenwart, ст. 24.

Ще згірдливим усміхом на устах витають лібeрали чи визнавці аморальности енцикліку „Rerum Novarum“ і „Quadragesimo Anno“, але вже Рузвелт своїм „Поглядом вперід“[1]), потверджує правдивість думок енциклік, але вже віцеканцлєр Папен заявляє в половині січня ц. р. в своїй ґлівицькій мові, що націонал-соціялісти намагаються здійсняти в господарській ділянці програму енциклік Льва XIII і Пія XI[2]), але вже при отворенні XV. міжнародної конференції праці в Женеві (28. V. 1931) міністер Сокаль з натиском зазначує, що напрямні енц. Qudr. Anno повинні керувати міжнародньою організацією праці[3]), але вже нова конституція Австрії побудована якраз на засадах тієї енцикліки. „Джерелом інспірації для нової австрійської держави буде енцикліка Qudr. Anno Папи Пія XI. Ця енцикліка кодифікує нову суспільну організацію, гармонізуючи навочасні потреби людства з його моральним і інтелєктуальним розвитком. Цей папський документ все потрібне передбачив й управильнив. Тому австрійське правительство буде його здійснювати та керуватися його духом і буквою“. — Ось заява яку зложив австрійський віцеканцлєр Шміц представникові „Пті Парізієну“[4]).

Ще годі отрястись з переконання Льока й Русса, що всяка влада й право походить від народу, а вже нова австрійська конституція повернула до мудрости середньовіччя: „Всяке право походить від Бога“[5]).

Ще чуємо дирчання й шарудіння Дреперової мітли, що намагалась вимести віру з науки[6]), а вже Міллікен наглядно доказує нам, що релігія й наука це дуже згідні зі собою ділянки і взаїмно себе спомагають[7]).

Ще розсівають lues corporalis et spiritualis твори натуралістів й атеїстів ріжної масти, ще чути сопух розкладу „чесностей зі собою“, але вже давно розпочався похід святих в сучасній літературі, але вже в творах Єргензена, Бертранда, Лявдана, Честертона, Папінього і цілої низки інших святі займають місце давних героїв романів[8]), але вже статистики нотують, що релігійна белєтристика стає на Заході найбільше почитна.

Можна би такий перекрій продовжати, можна розсотувати нитки слоїв обох епох, що немов радість з журбою обнялись. Одначе доволі і тих, щоб збагнути прийдешнє, щоб спостерегти

---

[1]) Книжка під тим наголовком, що її видав Рузвелт перед обняттям президентури. Є польський переклад.

[2]) Гл. Ks K. Michalski: Fermenty religijne Trzeciej Rzeszy, „Przegl. Powsz.“ за березень с. р. ст. 364/365.

[3]) Ближче гл. моя стаття: Корінь криз і вихід з них, „Дзвони“ ч 11—12 1933.

[4]) Нова Зоря ч. 25. с. р.

[5]) „Діло“ ч. 80. с. р.

[6]) J. W. Draper (амер. вчений 1811—82) написав „Історію боротьби між вірою і наукою“, переложену на українську м. М. Павликом.

[7]) R. A. Millikan „Science and Religion“, Бостон 1926, виїмок перел. в „Дзв.“ ч. 3. с. р.

[8]) Ближче гл. „З відродження катол. думки у світовій літературі“, Дзвони, с. р. стр 39.

вказівки на годиннику історії людства. „Поворот Духа і Бога" ось назва нової епохи, ось її імя. Німецький фільософ Кейзерлінґ порівнує сучасність з часами від народин Христа до 1200 р., коли то творився новий середньовічний порядок і світогляд[1]). Порівнання влучне. „Поріг нового середньовіччя" — це справді окреслення сучасности. В першім середньовіччю християнство серед напів диких народів лиш ширилось формально, росло в ширину, в середньовіччю, що гряде, воно ростиме в глибину, в глибину душі людства. Як в першім середньовіччю були секти, так будуть вони і в другім. Боротьба між світською й духовною владою, папством і цісарством — це печать першого середньовіччя. Боротьба між боготворенням світської влади і нації і визнаванням правдивого вічного Бога — це мабуть зміст середньовіччя, що прийде. Там боротьба за владу над краями, тут боротьба за владу над душами, там площина політична, тут площина світоглядова, там особи цісаря і папи, тут держави й Церкви, там gladius terrenus et coelestius, тут ніцшомакіавелізм і католицизм. — Хто ж побідить? — Відповідь дана перед віками: „...збудую Церков мою і врата Адові не одоліють єя".

С. Шелухин.

Дзвони 1934, №5

Новознайдена карта України XVII ст.

з інформаціями на ній.

Лєвассер де Боплян в 1650 р. писав, що на Україні досить учених, але бібліотек немає, бо сусіди підчас набігів палять і нищать їх. Цього не було на заході Европи і ми тут знаходимо великі джерела для історії України та її культури. В Льондоні, Парижі, Берліні, Відні, Римі й ін. містах по архівах, музеях, бібліотеках зберігаються напр. географічні карти України з XV. століття. На жаль, робітників над цим серед українців мало. З найбільш видатних можемо назвати І. Борщака (Париж). Д-р Т. Галіп на моє прохання прислав мені великий спис геогр. мап в Римі. Степанківський подав невеликий опис мап України в Британському музею. Росіяни політикують проти прав і назви України і вже через це уникають публікацій того, що могло б прислужитися українській нації й науці українознавства. Один з приємних виїмків маємо в особі Л. Левенсона.

В відділі географ. карт Пруської Держав. Бібл. в Берліні він знайшов карту України, зроблену Ернестом Ґотлібом фон Берге коло 1681 р. Левенсон звернув на неї велику увагу і присвятив їй розвідку.

В европейс. літер. писалося про Берге досить, в російській тільки згадувалося його імя, а в українській ми не читали нічого,

---

[1]) H. Keyserling: L'avenir de l' Europe. Revue de Genève. 1922, стр. 427.

хоч Берге в XVII ст. зробив добру карту України з інформаціями до неї і видав у Льондоні „Подорож по Україні". Левенсон перший надрукував цю карту Берге в 1932 р. з латинським текстом пояснень на ній і додав біографічні й бібліографічні відомості („Статьи и Матеріалы"..., Берлін, 1932, стор. 41—53.

Берге був людиною освіченою, спостережливою і знавцем чужих мов, у тім числі латин., англ., московської. В 1670 р. він поїхав з Бернбургу на службу в Московію і впродовж 8 років жив там, і на Україні, і в Татарії. В 1678 р. він вирвався з Москви за допомогою англійського посла Гебдона, поїхав до Англії і тут накреслив карту України для якогось англійського атлясу. Цієї карти й досі не відшукано. В 1680 р. Берге переїхав до Берліна на службу Курфюрста Бранденб. Фридриха Вільгельма і служив у нього на високих посадах та вмер коло 1720 р. Карту України, надруковану Левенсоном, Берге зробив не пізніш 1681 р., склав на ній по латині на чотирьох її полях інформаційний напис, частину про Московію, а частину про Україну, і присвятив цю працю Курфюрстові. Левенсон установив на ній проколи голкою, які показали, що карту цю знято з оригіналу, мабуть з тієї карти, яку Берге виготовив для англ. атлясу. Карта має обсяг 56×50 і добре зберіглася. На ній по площі її читаємо написи: Moscovia, Ukraina.

В геогр., історич. і державно-правному комментаріях латинською мовою на полях читаємо для 1681 року таку термінольогію:

Moscovia, imperium Moscoviticum, copiae (війська) Moscoviticae, Moscoviticus Monarcha, Moscovitae, Mosci. Про межі в тексті читаємо, що Московська імперія шириться ad fines Ukrainae — до гряниць України.

Ukraina, в тексті сказано, що вона р. Дніпром ділиться на Citerior Ukraina та Ulterior Ukraina, а населення її Cosacci. Політичний стан України, яку трактується тут в своїх політичних межах (fines), означено як протекторат Московського царя: Україна protecta, protegens, protectrix Tzarea Majestas.

За цю публікацію і біографічні відомості про Берге мусимо сердечно дякувати Л. Левенсонові. Було б бажаним, щоб на неї звернули увагу наші історики, географи, правники. В інформативній частині карти читаємо завваження західно-европейської освіченої людини кінця XVII стол. про характер державно-правних договорних відносин мі Українською Республикою і московським царем, як персональний протекторат царя. Тут же маємо, що Московія до XVIII століття називалася не Росією, а Московією і Московською державою, і цар звався не русским і не россійским, а московським, як і його військо звалося московським. Це термінольогія місцева і міжнародня. Так і що до назви Україна. А відноситься це до часів Богдана Хмельницького, Виговського, Самойловича, Дорошенка і пише про це Берге як сучасник, який черпав відомості і на місцях в Московії та на Україні.

В своїх друкованих працях я подав документовані дані про

назву Україна в Татарському літоп. під 1240 р., на мапі французького короля Карла IX за 1572 р., в Універс. кор. Ст. Баторія 1580 р., в переписках короля Жигмонта III з Стан. Жолкевським з 1596 р., у Бопляна 1650 року, у англійців, в Маніф. Петра I, в Маніф. Катерини II з 3. Авг. 1775 р. про зруйнування Січи, в заяві царя Николая I про Катерину II, і багато інш. До них мапа Берге 1681 р., особливо інформаційний надпис, є сутнім додатком.

Українці, живучи в европейських державах, повинні звернути увагу на памятки про Україну і Русь більше, ніж було досі. Публікація Левенсона з латинською інформацією могла бути раніш зробленою кимсь з українців, особливо коли істнує в Берліні Український Науковий Інститут. Латинського надпису на карті ми й досі не маємо в українських виданнях. Треба про це подбати. Українці, які проживають в Німеччині, повинні попрацювати над розшуками україніки, як і ті, що в Італії. В 1929 р. я надрукував працю „Звідкіля походить Русь" і надрукував у перше латинський надпис на камені про Русь в Зальцбурзі в 477 році, що його там зробили в катакомбі і в провінції Норік. Я вказав джерела і місця для дальших розшуків, які могли б зробити українці, що проживають в Австрії. Про те в Австрії ще нічого в цій важливій справі не зроблено. Так само я вказав, що й у Величка в документі 1648 р. є та ж сама звістка, що і в Зальцбурзькому катакомбному надписі за 477 рік. Іннокентій Гізель подає цю звістку в свойому „Сінопсісу", надрукованому в 1676 році, і вказав, що ті відомості „обретаются в летописех полских", з яких він і взяв їх. Але ніхто і в Польщі з українців не зробив у цій важливій справі нічогісінько. Вказані джерела — Величка і Гізеля — називають Русь Зальцбурзького катакомбного надпису 477 року „продками нашими". Треба поритися і в архіві кладбищенської церкви св. Петра в Зальцбурзі, і польских хроніках, а не ждати, поки появиться другий чесний Левенсон або німець, який, по виразу Шевченка, „Історію нашу нам розкаже". У нас же поки що знайшовся тільки „критик", якому особисто не подобається моя публікація Зальцбурзького катакомбного надпису і того, що з ним звязане, а тому він „по ученому" на його думку одмахується заявою, що той надпис зробив якийсь чернець. По цій льогіці ми мусіли б закинути геть і наш Київський літопис, бо його зложили ченці. Але над цим літописом працювали і далі працюють великі уми вчених.

Василь Пачовський.

Моя сповідь*).

(Докінчення).

III.

1. Конструктивну цю думку містерії „Гетьман Мазепа“ порушив тільки М. Граничка, рецензент „Вістника“, але освітлив її невірно ось як: „Мазепа не дав всім знати, що держава дасть кожному талан. А від чого ж він, отой Марко виступає в творі, як душа маси? Він же знав про пляни Мазепи — надармо тепер кається...“ Та в тім то й біда, що він як „душа маси“, хоч знав про зрив Мазепи, та не взнав його ідеї, бо н е в і р и в йому без Палія 1709 р. — не знав і не вірив в ідею Мазепи 1918—1919 р., тай не знає її й не вірить в неї до нинішнього дня...

2. А Марко Проклятий виступає — відповім рецензентові — тому, аби виказати, що українська маса не піде під „наказ“ навіть великої одиниці як Муссоліні, чи Гітлєр з „мусу“ проливати кров за ідею, я к щ о ц я і д е я н е в и й д е з її п е р е к о н а н н я. Це не є байдужна сусідська маса, ані рабська московська, ані зорґанізована німецька, ані горда на традицію римську італійська, — але маса „без пуття, без чести, без поваги“, зложена з ріжних племен, що говорять українською мовою, яких одиниці взаїмно себе поборюють і відпихають, а мають в собі велику здібність скептицизму, виплеканого культурою століть. Нелюбий критикам Марко як „душа маси“ каже тим, які її легковажать, даючи тільки тінь Европи, що під мусом, навіть під рукою сучасного Мазепи „батога з піску не уплетеш“...

3. Отже містерією „Гетьман Мазепа“ поставлена справа на весь ріст під гаслом: своя держава або смерть! Чи й тепер п р о в і д нації в імя мазепинської ідеї н е х и т а є т ь с я як Мазепа між сходом і заходом і не знає, на яку ногу стати, хоч всі партії приходять до пересвідчення, що нація поставлена під присудом смерти?!

4. Чи й тепер в е р х і в к а, що як інтелігенція поставлена як „морітура“, обмежена до веґетації, — коли прийде до боротьби, а проводові схибнеться нога, не буде г о т о в а п е р е й т и до одного, або до другого сусіда, вимовляючися, що Україна це „тільки література“?!

5. Чи й тепер м а с а знає і є п е в н а, що краще життя принесе в л а с н а д е р ж а в а і ч и п і д е за інтелігенцією, коли ця інтелігенція відсунена від неї, не працює над нею, і не творить навіть нової програми з державним змістом, отже сама не знає, чого хотіти, а втратила злуку з масою, яку розбили су-

*) В попередній частині цієї статті трапилась друкарська похибка стр. 160, 2 рядок знизу є: В III. дії, як Мазепа з р я д у духовної верхівки... — має бути: В III. дії як Мазепа з р а д у духовної верхівки...
Ред.

сіди, маючи свою певну програму і ясну ціль, на пісковату отару — за миску сочевиці.

6. Чи як прийшла би велика хвиля конфлікту між германським і словянським світом і нам утворено би державу — чи та несвідома ваги державности маса не підняла би з н о в б у н т у за налоги чужинцями, розвалюючи державу, і не підняла би меч на провід, як Марко Проклятий на Мазепу з підмови червоного чи білого царя?!

7. Чи супроти того не стоїмо ми перед м о ж л и в і с т ю другої П о л т а в и, яка запечатає нашу державну мрію, нашу містерію воскресення, наш ріст повновартісної душею нації на становище держави на віки?!

8. Чи щойно тоді зрозуміє ту „заковику“ прокляття гріху рецензент „Вістника“, що той Марко Проклятий, то не постать моєї насолоди, а мого болю, бо він є узмисловленням вічного п р о к л я т т я г р і х у, що нам усім гне спину і хребет ярмом бездержавя, бо ми самі безглуздими промахами розвалили свою першу княжу державу татарськими людьми, другу козацьку самовирізуванням себе, третю гетьманську соціялістичним обманом жидівського раю — а тепер наші діти караються, не маючи де голови приклонити, бо батьки опинилися без вітчини між небом і землею, а ціла нація на найбагатшій землі стала найбідніша на світі?!..

9. Чи тепер не боятися нам, що розваллям четвертої держави скинемо себе зі становиська рівновартної нації на становисько меншевартісного люду, засудженого на погній сусідам і на смерть, — якщо піддамося під суґгестію і диктатуру н о в и х т а т а р с ь к и х л ю д е й без творчої скали, без етики, без почуття післанництва, без внутрішного імперативу Божого повеління, які доведуть нас до повного смертельного розвалля з Марком Проклятим на чолі?!..

10. Чи отже нам заздалегідь не треба прикласти руку для з д і й с н е н н я т о ї м і с т е р і ї в о с к р е с е н н я, аби Марко Проклятий щез не тільки з моїх творів, але і в життю перемінився на Іллю Муравицю (Муромця), узнавши Золоті Ворота Києва, символ нашої державности за свою ціль і на поклик Мазепинської ідеї станув готов до саможертви цілою масою під гаслом: своя держава, або смерть!?

11. Як будемо стояти, пасивно згорнувши руки, коли знов у д а р и т ь д в а н а д ц я т а г о д и н а в історії, може виступить у нас такий „герой, лицар як з криці“ гей Мазепа, що буде критися зі своїм князівським гербом як Мазепа, бо ми не любимо князів; може підготовить сам увесь зрив, а буде вдавати, що радиться з верхівкою; може стане побіч його лицар чину гей би Гордієнко разом з орґанізованою за границею як Січ військовою силою; може навяже звязки з цілою Европою дипльомат в ролі Орлика... Тоді прилучаться до них всі непримиримці чужого панування, як Горленко, всі „морітурі“ мов Ломиковецький, всі опортуністи гей би Апостоли, всі зміновіховці як Галаган, але

це не лицарі, не герої, але „балакуни“, кажучи словами „Вістника“, які при першій невдачі зрадять гетьмана разом з верхівкою духовною і світською, як за Мазепи під гаслом: моя хата з краю!..

А стане тільки вірна жертві для ідеї якась „Орлєанська діва“ як Мотря, поляже як геройка сестриця братства бунчукових Уляна, поляже батько її герой священик, як діякон Лєонід, поляжуть безіменні герої Івани, як Запорожці, тай всім борцям, що попадуть у неволю, Москва поломить кості...

А Марко Проклятий, душа маси, зі своєю несвідомістю державницької ідеї, не віруючи в Мазепу, знов опиниться під рукою побідного червоного чи білого царя Москви, знов поможе йому вложити собі ярмо на шию і погодитися з Европою, що України „нѣть, нє било і не будетъ“, яка під орудою наших сусідів над нею заспіває: Со святими упокой!

12. Так отже Містерія воскресення „Гетьман Мазепа“ ставить руба питання нашого життя і смерти на весь ріст! Що супроти того закиди критики, яка чіпається фраз або похибок друку, а не чує, що під напруженням слів дієвих осіб діється акція великої розправи, від якої залежить життя, або смерть цілої нації?!

—о—

13. Конкурсове жюрі під авспіціями М. Рудницького розділило нарочно більші нагороди між „лявреатів“, як вони сподівались, аби перед громадянством понизити поставлену на черзі мою містерію воскресення[1])... та час оцінить, як оцінив „Сонце Руїни“, її вартість. Критика засудила в імя реалізму пануючої нації, непригожого для поневоленого народу, мене на смерть як „спізненого романтика“ і рішила мені замкнути уста осмішуванням моїх фраз і слів глумом цинізму. А молодий критик м. г. з „Мети“ і „Дзвонів“ дає мені поучення, що я „за 20 літ нічого майже не навчився“, слухаючи як член конкурсового жюрі фраз Рудницького[2]), що не має зрозуміння для національної душі.

14. Хіба він так розуміє, що я нічого не навчився, тому що я не відрікся нації, якої воскресенню я жертвував в боротьбі молодість, карієру, славу, родину, хліб — виховував як професор Вітовського, Федюшку-Евшана, Степанівну, Кучабського, Струтинського, ідейного співака Голинського, а на еміграції вивів поета Гренджу Донського і майже всю кермівну верхівку української молоді на Закарпатті — аж діждався від нації, що мене за 33 літ літературної діяльности, а 24 літ педаґоґічної праці клеветним доносом „своїх“ до влади позбавлено хліба з родиною без сотика відплати...

15. Та в осуді моєї післявоєнної творчости критик „сліпий родився, в небо дивився“ разом з М. Рудницьким, що повис „між ідеєю а формою“, коли каже, що мені з тою драмою „не до лиця“ і радить мені стати співцем особистих на-

[1]) Ми цікаві, чи це лиш припущення автора, чи факт. — *Ред.*

[2]) Свої уваги подаємо на кінці статті стр. 239.

строїв „по освоєнні з новою (!) поетичною мовою і стилістикою". Себто присуджує мені писати дрібні ліричні вірші зі „своїми маленькими душевними богами", аби не робив я конкуренції тим, що нічого іншого не вміють створити в переломовій хвилі найбільшої в історії трагедії народу — як пускати святоіванські світлячки з роєм европейських потерчат, називаючи їх блудні вогні проміннями сонця...

16. За сліпотою своєї манєри вони не видять, що всі мої писання творені з особистих настроїв, а в кожнім післявоєннім творі, як в „Гетьмані Мазепі" кожна думка творена досвідом мого скитальського життя, підчас розвалля нації насвітлена світлотінню тисячлітньої історії, не вичитана з чужої нам літератури, кожне речення пересякле слізми, перемокле кровю мого серця...

17. А нині від молодих мені не вчитися таких дрібниць, як нової поетичної мови і стилістики, аби осягнути ту „внутрішну поетичність" реального покоління, бо я мав більших учителів мистецтва; мої учителі були: устна словесність, тисячлітня історія народу, історя його мистецтва і його фільософії та життя серед найбільшої трагедії розвалля своєї держави, в якій ми пережили всі фази козацької руїни від Байди Вишневецького аж до Орликового вигнання... Вона довела мене до конструктивних ідей, як можна вийти з провалля занепаду, тому я хочу і мушу бути собою, маючи свою поетичну мову і свою стилістику, вірний традиції і народній творчості, яка складалася з терпінь і переживань душею цілої нації, тому мою „внутрішну поетичність" відчує й оцінить колись прийдешнє покоління по моїй смерті...

18. Найвищим признанням для мене не похвала сучасної критики, але це, що моя пісня стає народньою піснею, що моє слово читають на Волині по читальнях хлопці й дівчата на селі і на них воно робить могутнє враження, як сам критик „Дзвонів" переконався; але читають не тому, що воно колись було „вершком літературного модернізму", як він каже, але тому, що вони зложені писемним складом і образами народньої поезії, яку творив нарід сам душею цілими століттями, а не ритмом „віршів" і образами, позиченими з чужого поля з каменистого ґрунту...

19. Але я, будучи собою, не легковажу, ні не обезцінюю Вашої руки, Молоді Творці нашої культури, і не стану Вам дорікати, що Ви працювали в видавництвах ріжних таборів, — але в імя святости вівтарів нації зі свого боку та в імя піднесеного Вами гасла „конструкції" з Вашого боку — заклинаю Вас: не розбивайте старих різьб, не роздирайте старих образів, ви світичі духа не зачинайте історії від себе — а старайтеся вирізьбити і змалювати твори кращі від батьків Ваших!

Тоді я перший поклонюся перед Вами, як склоню голову перед Вашим плястичним мистецтвом. Але це удасться Вам щойно тоді, як не будете з Европи черпати всього змісту і всіх

символів, а будете добирати, що підходить до душі нашої нації, яка має культуру старшу і глибшу як західна Европа...

20. Хай нас всіх творців без ріжниці віку, величі, і переконання поєднає Ваше велике гасло сучасної Европи: конструкція нового життя на руїнах старого! Але ми мусимо сотворити конструкцію влясного стилю в ділянці українського мистецтва — а як воно буде оригінальним виявом духа нашої нової для світу нації, тоді внесемо новий акорд у всесвітну культуру. Тому з Европи можна нам брати техніку, а не духа мистецтва, яке мусить бути національне стилем, аби осягнуло всесвітню вартість. Тільки нація, що має власний стиль, здобуде космічне значіння; — народ без власного стилю є матеріялом, або „попугаєм народів".

21. Та поки ми є недержавна нація, нашому мистецтву не розвязувати всесвітних проблємів — воно мусить служити ідеї нашої державности під гаслом: конструкція храму власної держави, бо над нами в усіх ділянках життя висить великий імператив: або своя держава, або смерть!..

22. Ви, Молоді, ясуєте напрям своєї творчости як напрям інтелєктуалістичної конструкції „барв і ліній", вистерігаючись народної пісні, вишукуєте на заході засоби до свого мистецтва, — позвольте ж мені бути собою, бо й я не живу тільки в світі почувань, а ставлю теж конструкцію української державности з елєментів народньої творчости, яка створила свою народню словесність, свою музику, своє плястичне мистецтво, свою архитектуру через свою тисячлітню історію терпіння і змагання до абсолюту Бога. Я, знаючи такі засоби, не можу говорити бетонами і залізом нової поезії, ані символами европейських Торквемад, а говорю символами народньої душі, бо хочу, аби мене слухала селянська молодь з запертим віддихом. Тоді вона знищить в собі Марка Проклятодо, а стане лавою під крилами князя Михайлика перенести не жидівську торговицю, а Золоті Ворота до Києва... Золоті Ворота Европи до Азії з церквою Благовіщення для усіх народів світу.

23. Я свідомий того, що поки ми є недержавна нація, то Европа чи Америка може подивляти наші „барви й лінії" на полотні, чи в тілі може захопитись акордами нашої музики, — але поезією, писаною чужою їм мовою, вони не цікавляться і не зрозуміють тепер, тому я творю її тільки для свого народу. Найціннішою відзнакою для мене не слава, не признання від сусідів, а той лавровий вінець від молоді, який поставлю на своїм гробі. Той лавровий вінець дала підчас вистави мого „Сонця Руїни" в Перемишлі дня 20 березня 1934 р. самовільно молодь здебільшого селянська, що заповнила по береги салю „Народнього Дому" і через цілу виставу сіяла горіючими очима, зворушена до глибини душі...

24. А свій перший конструктивний твір, містерію воскресення „Гетьман Мазепа" оголосив я не ради конкурсу, а з почуття обовязку, бо ним даю відповідь публиці, „чому ми не маєм

своєї держави", що в інтересі державнотворчої ідеї не слід шукати виновників між мертвими, а між собою серед живих членів громадянства, розбитого на атоми. Я ставлю ще тим твором до всеукраїнського конгресу проблєму на весь ріст, як зможемо ми від нації відвернути другу Полтаву— бо може до часу його скликання я згину з голоду, як безробітний без куска хліба з родиною „на нашій славній, а багатій Україні", не маючи невільника (як Камоенс, творець „Люзіядів"), щоби він витягав руку по вулицях по милостиню для мене...

Списано в Перемишлі в тридневе свято Воскресення 1934.

Від Редакції: Наприкінці скажемо теж кілька своїх уваг. У повищій статті автор виявляє велику самопевність, зроджену очевидно тією великою любовю до величнього Ідеалу Нації, якою жевріє його душа, за яку нераз потерпів, яка трискає з кожної його стрічки і яка робить ту самопевність зрозумілою. Над ідеєю великої ваги і справді важними проблємами, зясованими в творі „Гетьман Мазепа", критик в Дзвонах же зупинився, зазначуючи лиш в „Меті" поставлення їх в цікавий і ориґінальний спосіб. Натомість форма твору це вже більше річ погляду і смаку. До самої форми містерії М. Г. всетаки має свої деякі заміти, які висловлював, як нам зазначив, без ніяких чужих впливів. Подібно до змісту ліричної драми „Ладі й Марені терновий вогонь мій", виданій 1913., можна ставити також свої домагання. Натомість всі інші думки і погляди статті В. Пачовського уважаємо за вповні слушні та надзвичайно цінні і корисні для української літератури. Тому твердження „Назустрічі" (ч. 10, ст. 6.), що В. Пачовський тією статтею виконав на собі „гаракірі" є цілковито безпідставні, злобні а водночас смішні. Існує в літературі один вирафінованний спосіб відповіди. Коли комусь зроблять поважні закиди й опруть їх на незбитих доказах, так що він не може ніяк тих закидів відперти, то заатакований чоловік зовсім поминає самі закиди, а свого противника намагається осмішити, зробити його невідповідальним (sic!), а навіть справити йому похорон. Такого саме неморального і недопускаємого способу вхопилась як дошки ратунку „Назустріч" і хотіла відправити над Пачовським панахиду. Ні, Панове, В. Пачовський живе і буде в літературі жити бо „Назустріч" не стала, а М. Рудницький давно вже перестав бути висловом загальної літературної опінії; вони заступають погляди лиш жмені людей, нащадків епохи, що вже смеркає.

Одночасно хотіла „Назустріч" за одним махом „бімбамкнути" по голові ще й редакцію „Дзвонів", закидаючи їй за поміщення тієї статті „недостачу милосердя над Пачовським, негуманність, неетичність, недостачу критицизму і християнських чеснот (sic!) ще й ненависть до „конкурентів" (risum teneatis, amici!) Ні, Панове, „Дзвони" литі з твердого матеріялу і під таким ударом не тріскають, хіба найбільше задзвонять „бім-бам". А щодо ненависти до своїх особистих „конкурентів", то редакція „Дзвонів" не має вдачі деяких співредакторів „Назустрічі".

X.

Палестина пораз третий.

Ksawery Pruszyński: Palestyna po raz trzeci. Wilno — 1933, 16, стор. 176.

Серед сучасної польської публіцистики — консервативна її частина відзначається найбільшим політичним реалізмом, найбільшою самостійністю і сміливістю думки та найбільшим ідеалізмом.

Реалізм польської консервативної публіцистики у цьому, що вона вміє глядіти на питання і події сучасного і минулого життя Польщі тверезо й інтелігентно, ц. зн. вміє запанувати розумом над своїми почуваннями і вкоріненими уподобаннями та бачити дійсність такою, якою вона є.

З тим її реалізмом лучиться друга прикмета, така сьогодні рідка серед польської інтелєктуальної верстви — уміння мати власну думку без огляду на те, чи вона загально подобається, чи ні й уміння проповідувати цю свою думку послідовно, іноді цілими роками.

Ось кілька прикладів: сеніор польських учених і письменників, людина, що своєю громадянською відвагою та глибиною патріотизму нагадує кс. Петра Скаргу — Маріян Здзєховський від самого початку російської революції накликує до оборони перед більшовизмом, зясовує з патосом пророка його небезпеку, хоч велика частина польського громадянства аж захлистується від безкритичного радянофільства.

Ред. виленського „Слова" Станислав Мацкевич від 1923 р. обстоював необхідність помирення з Німеччиною, перетривав глум і насміхи всієї польської преси та нарешті діждався пакту неаґресії з Німеччиною. Про монархістичну пропаганду Мацкевича всі знають.

Александер і Адольф Бохенські, Ксавери і Мєчислав Прушинські — головні співробітники „Бунту Млодих" мають відвагу вчити молоде польське покоління серіозно ставитися до української справи.

Дві річи вплинули на цей характер польської консервативної преси: вища ніж у якому іншому середовищу культура та реальний звязок з життям — звязання зі землею. Хто нічого не має, особисто нічим не відповідає, той може й у політиці гнатися за фатаморґаною химерних патріотичних забаґанок.

З тим самим реалізмом і з тією самою відваґою співробітник вил. „Слова" та „Бунту Млодих" — уродженець староконстантинівського повіту на Придніпрянщині К. Прушинський поставився до жидівської справи у Польщі як до справи поверх 3 міліонів її громадян. Досі цю справу молоде польське покоління старалося розвязати періодичним биттям жидівських шиб і жидівських студентів на університетах. К. Прушинський поставив справу інакше. Противник масової асиміляції жидів у Польщі, нічого не має проти асиміляції визначніших одиниць. Але головно його всі симпатії по стороні жидівського націоналізму — сіонізму. Сіонізм сьогодні став наймогутнішим духовим чинником серед усього жидівства. Сіонізм відвернув жидів від комунізму, від співділання у революціонізуванні Европи. Як кожний націоналізм — сіонізм з добра нації робить одинокий і виключний критерій оцінки всіх явищ життя. Релігія молодих сіоністів-халюців, що їдуть до Землі Батьків — це релігія Палестини. Палестина понад все! Тому ті халюци зі згірдливою іронією дивляться на старих жидів, що моляться, тому вони, хоч довгі роки вже сидять у Па-

лестині, не відвідують святощів усього віруючого жидівства — Муру Плачу в Єрусалимі, тому вони для старих своїх батьків, спроваджених з Европи, будують божниці, але самі до них не ходять.

Сіонізм — це один з наймогутніших рухів сучасности: він воскресив Палестину, зробив її краєм, про який світ знав тільки з біблії. Перший раз Палестина проявила себе у історії людства як колиска христіянства. Другий у хрестоносних походах. Третій раз тепер як край відродженого жидівства,

Із трьох старинних країв над Середземним Морем — Египет зберіг тільки піраміди, Греція гексаметри Гомера, Палестина — нарід.

Колись римський консуль Фляміній в кількасот літ після Херонеї прогнав македонців і проголосив самостійність Греції. Рим, вихований на грецьких творах, хотів віддячитися їх вітчині. Але Греція вже вмерла.

Англія у 1917 р. не без симпатій, зачерпнутих із біблії, проголосила сотворення жидівського національного осідку в Палестині. Те, що не вдалося римлянам з Грецією, те вдалося англійцям з Палестиною. Вона повернула до життя: єврейська мова, що стала мертвою кілька століть перед тим, заки скостеніла латина — знов стала щоденною живою мовою.

Палестина віджила завдяки двом чинникам, що завсіди, серед кожного народу рішають про успіх, завдяки могутній сіоністичній ідеї, що дала жидам ясний плян ділання, сильну орґанізацію і гроші та завдяки цьому, що Англія виграла війну і потребувала засобів на приборкування панарабського руху. Іншими словами, внутрішня зрілість жидівства зійшлася зі приятливою міжнародньою конюнктурою.

Жидівська кольонізація у Палестині почалася вже у 1878 р. Але справа ішла тяжко. Не ставало гроша. Тоді врятував її своїми грішми барон Едмунд Ротшільд. Та до 1919 р. вона була незначна. Щойно від тоді жидівський елємент почав наростати в Палестині з такою скорістю, що коли так дальше піде, то у 1953 р. жидів буде у Палестині стільки скільки арабів. Сьогодні є їх там 200.000, арабів 750.000.

Над відбудовою Палестини працюють три великі організації. Палестинське Жидівське Товариство і Керен Кайемет викуповують землю, Керен Гайесод — Фонд Розбудови — достарчає поселенцям знаряддя й інвентар. Досі ті організації вложили в Палестині біля 7 міліонів фунтів штерлінґів.

За тими організаціями іде кольонізація. Вона може бути тільки масова. Треба осушувати багна, наводнювати пустарі та зносити землю на узгіря. Таку працю можна виконувати лише колєктивами. Палестина знає їх три типи: кібуц, у якому все, навіть одяг спільний, а діти виховуються окремо; квуца так само улаштована як кібуц, тільки з тим, що вона понад обмежене число не приймає нових членів, мошав, у якому спільна є лише збіжева господарка — заорання, засів, жнива. Побіч тих колєктивів існують також і приватні кольонії.

На 200.000 жидів у Палестині є тільки 40.000 робітників, занятих головно по містах, що від 1919 р. також дуже порозросталися. Тельавів, що 1909 р. мав 550 мешканців, має їх тепер понад 50.000. Єрусалим поширився двома жидівськими дільницями. Населення портового міста Гайфа подвоїлося. Жидівська частина Яфи стала окремим 60.000 містом. Палестина дальше росте: ростуть хліборобські кольонії, ростуть міста. У цьому своїому розвитку Палестина має два важні чинники: гроші і людський матеріял. Головний доставець гроша — це Зєд. Держави Півн. Америки, головний доставець людей — Польща.

Частина жидів, що приїзджає до Палестини, стає робітниками, більша частина іде на ріллю. Але навіть робітники після короткого часу переходять до хліборобських занять. Як сіоністичне жидівство бажає собі Батьківщини, так кожний сіоніст бажає собі землі. Для інтелігентських професій нема у Палестині місця.

Кого цікавить соціольогія, той має на Палестинському ґрунті багатий обсерваційний матеріял. Передовсім під впливом сили землі змінюється основно психіка нових жидів. Вони стають спокійні, певні себе, нема у них ні сліду нервозности, що панує у гетті, що кожної хвилини може очікувати погрому. По роках ті нові жиди нагадують американських кольонізаторів. Змінюється також заінтересування. Жиди, такі вражливі на кожну зміну курсу доляра, тут у Палестині, заняті хліборобською працею, стали зовсім байдужі на новості біржі. Величезна більшість палестинських жидів — це інтеліґенція, (навіть з дипльомами), що колись любувалася у політичних дискусіях. Тепер у нових обставинах вона стала більше реальною, на її чоло вибиваються вже не здібні промовці-інтелєктуалісти, але добрі, здорові, зрівноважені практичні робітники. Змінюється психіка, змінюється еліта.

У звязку з тим відбувається ще один цікавий процес: заломання соціялістичної, марксівської ідеольоґії, від якої сіонізм взяв свої господарські погляди. Силу цього заломання марксизму у Палестині найкраще зясує порівнання з С. С. Р. Р.

Для правителів С. С. Р. Р. найважніше — доктрина Маркса у лєнінському виданні — комуністична партія. Для палестинських жидів найважніший розвиток Палестини. У С. С. Р. Р. колєктивізм примусовий — у Палестині добровільний. У С.С.Р.Р. нищиться родину, у Палестині родина — це основа громадянства. С. С. Р. Р. переслідує релігію, у Палестині відносяться до неї байдуже: Хто хоче, той вірить. Комунізм у С. С. Р. Р. жертвує добром робітника, коли цього вимагає доктрина — комунізм у Палестині уступає зі своєї теорії, коли цього вимагає добро робітника. Робітнича палестинська організація Гістадрут-Гаовдім будує доми для робітників. Робітники найрадше вибирають власні, однородинні доми. Гістадрут-Гаовдіш хоче їм запевнити таке щастя, якого вони собі бажають. У жидівських колєктивах дітей виховують в окремому будинку. Але це теорія. У практиці родичі тримають при собі і малих, і старших дітей. Комунізм С.С.Р.Р. пропо-

відує неминучу війну між великими капіталістичними підприємствами і між робітниками. Палестинська практика доказує щось іншого. На Йордані у Тель-ор російський жид Рутенберг побудував велику електричну стацію — палестинський Дніпрельстан для електрифікації хліборобства і промислу цілої Палестини. В сусідстві існує червоний колектив Ґешер. Між Рутенберґом і комуністами з Ґешеру повинна бути війна. Тимчасом навпаки. Поселенці Ґешеру заробітками в Рутенберга ратують себе від загибелі в часах неврожаїв. Вони благословлять капіталіста Пінкуса Рутенберга. Палестина не має вугілля, Рутенберг дав їй білий вуголь. Палестинське хліборобство обмежується головно тільки до плекання помаранч, молочарства і птахівництва. Збіжева господарка не оплачується: за багато коштує наводнювання землі. Але Рутенберг достарчить електрики за таку ціну, що наводнювання стане дешеве і Палестина зможе вести збіжеву господарку. Тому то вся червона Палестина обожає Рутенберга.

Друге таке важне для розвитку Палестини підприємство — це „Palestine Potasco“, що експльоатує мінеральні багацтва Мертвого Моря. Сьогодні вже 90% англійського фармацевтичного промислу спирається на палестинсьсих сирівцях. Палестина доказує, що співпраця капіталізму з колективізмом можлива.

Комуністична червона Москва поборює палестинські червоні колективи! Більшовизм поборює на азійському ґрунті Англію. Жидівська Палестина, це твір політики Англії. Більшовизм попирає арабський націоналізм, що з ненавистю відноситься до европейців, яких на палестинському ґрунті репрезентують жиди. Жиди знову завойовують Палестину своїми колективами, які не так легко знищити арабам. Араби найбільше ненавидять червоні жидівські колективи, а червона Москва, для зєднання собі арабів, поборює ті червоні колективи!

Книжку К. Прушинського, що власними ногами зійшов вздовж і впоперек Палестину, повинен кожний прочитати, кого цікавить історія воскресення Палестини і хто хоче віч на віч побачити, яку силу має велика ідея!

Нинішня Европа хора. Терпить на щось, що подібне до неврастенії. Вона нерішуча. Скептична. Непевна. Хвилюється там, де не треба (японсько-китайський спір!), байдужа там, де треба протесту (більшовики!). Від одного перекидається до другого. Зачинає багато, але нічого не кінчить. Вона не має якоїсь великої ідеї, такої ідеї, що дає силу палестинським халюцам перебути і малярію, і тяжку фізичну працю, і напади арабів.

Книжка К. Прушинського повинна мати підзаголовок: Про велику вагу ідеї.

М. Демкович Добрянський.

З приводу деяких „критик“.

Завелася в нас від якогось часу диковинна мода: про дуже складні, нераз трудні і завжди дуже відповідальні питання політичного і взагалі громадського життя беруться писати люди, які до дискусії про такі проблєми не мають найменшої підготовки, ні про дану справу жадного поняття. Солідну, арґументовану політичну дискусію нищили в нас роками ліві, соціялістично-революційні та більшовицькі уґруповання, заступаючи її демагоґією. Той розвиток скріпив згодом „ідеольоґ“ галицького зоольоґізму, впроваджуючи на місце арґументованої дискусії лайку московського походження. Такий засіб політичної демагоґії і політичної лайки розпаношився особливо серед тих, що люблять часто деклямувати про „вищу мораль“, яка мала би оправдувати вживання таких метод політичної боротьби.

В міру того, як чимраз більше вдумчивих людей серед молодої ґенерації починає розуміти, що це таке охльократичний (себто 105%-вий) націоналізм, і куди він провадить, йому починає усуватися ґрунт з-під ніг; починають знаходити чимраз сильніший доступ до українського громадянства ідеї Вячеслава Липинського, а це виводить декого з рівноваги і він у своїй безсилій люті до клясократичного світогляду і його творця вшкварить проти Липинського і його „Листів“ кільканадцять фраз, перетиканих час від часу якимсь лайливим висловом або перекрученим цитатом, назве це шумно „критикою гетьманської ідеольоґії“ і думає, що він дійсно скритикував Липинського. Але стаття п. Ореста Колтунюка — це все інше, тільки не критика гетьманської ідеольоґії, бо кожна критика спирається на докладнім знанню предмету, який хоче критикувати, на вірнім, а не перекрученім і сфалшованім відданню думок критикованого твору та на докладнім арґументованню власних тверджень. „Розумію, що можна в своїй безсилості ненавидіти Липинського, але це ще не причина до сфалшування чи хибного представлення фактів“ — можна би з повним правом відповісти нашому „критикові“, парафразуючи його слова. Хто в клясичнім творі української політичної літератури, який має своє визначне місце і в світовій історії політичної думки, знайшов лиш „теорію безчисленних софістичних доказувань і противорічностей“ (X—XII. 304.), „передвоєнний провансалізм“ (304.), „смішні абсурди“, „недоречності“ (I—II. 7.), „дурійку“ і т. п., не почуваючися до обовязку умотивувати ці голословні твердження, а притім не прочитав цілих „Листів“, а вдоволився вступним словом і кінцевими сторінками — бо в противнім випадку був би знайшов багато більше, що він у своїм критиканськім запалі схотів би був „розкритикувати“ — той уже сам оцінив якслід свої „критичні“ ельокубрації. Займатися ними взагалі не варта, бо вони на це не заслугують. Коли без уваги на те присвячую їм кілька

речень, то лиш тому, щоби показати, на що здобулася в відношенню до Липинського та частина українського студенства, яка гуртується довкола „Студенського Шляху“, бо на його сторінках появилась оця „критика“ (Студ. Шлях X—XII. 1933., I—IV 1934.).

Арсенал нашого „критика“ таки очевидно за вбогий, щоби могти не то критикувати Липинського, але вже хоч би зрозуміти суть „Листів до Братів Хліборобів“. Тому він, знаючи випробувану в нашій політичній дійсності методу „ловити рибку в мутній воді“, старався якнайбільше помішати погляди Липинського з цитатами з брошури Володимира Левицького, щоби улекшити собі справу — він, хоч є приклонником „активістичного“ світогляду, волів піти по точці слабшого опору — і тим успішніше „побивати“ Липинського, підсуваючи йому думки Левицького. Тому для нього очевидно не має значіння, що після того, як Липинський розійшовся зі Скоропадським і створив нову організацію для продовжування розпочатого ним діла, а приклонники Скоропадського проголосили його божевільним, існує два гетьманські рухи з цілком ріжними цілями, світоглядами і ріжними методами громадської праці; йому важно, що змішавши в „общем котьолке“ Липинського з його політичними противниками, лекше „критикувати“ його ідеї і світогляд. В справах, що відносяться до аристократії, провідних верств, хліборобського стану, консерватизму наш „критик“ так безнадійно заплутався, що аби з цього вилізти, мусів взятися до перекручування думок Липинського, кажучи нпр., що „про приналежність до хіборобського класу рішає сам факт посідання (власности) землі“ (I—II. 11), та до фалшувань, вмовляючи в нас, що Липинський припускав „можливість наклонити дотеперішну адміністрацію до праці над відбудовою України“. Поплутався він теж не менше славно в оцінці світогляду Липинського, говорячи про його противорічності, але нижче, на тій же самій стороні стверджує, що Липинський дав „замкнену цілість“ (304), а на слідуючій, що його концепція добре повязана“. Так дійсно й виходить, що наука Липинського — це „за складна концепція“ для нашого „критика“, як він сам признає, щоби він міг у ній визнатися.

Про рівень політичної освіти „критика“ свідчить його нове відкриття Америки; принявши професорську позу, кличе він: „Не покликуйтеся, панове, на Англію!... Англія по формі монархія, хоч по суті є державою республиканською“. (!) Або знов поучує нас, що „форма клясократичної держави — це пережиток“. В цілій Европі від літ ідуть намагання замінити старий суспільний лад, оснований на капіталістично-демократичних засадах, новим, що більш відповідав би зміненим обставинам; цілий ряд держав (Італія, Австрія, Швайцарія, Німеччина) переводять у тім напрямі реформи й заводять основи для клясократичного (станового) ладу; всюди говорять про станову державу як майбутню форму державного життя. А наш „критик“, який видно не дуже інтересується тими справами, розповідає нам про „пережитки“. В відношенню до тих нових переустроєвих тенденцій Липинський має

особливе значіння, бо перший в повоєнній Европі дав образ і теорію станової (клясократичної) держави, розпоряджаючи всесторонним історичним і соціольоґічним знанням, а п. О. Колтунюк хоче збути це все кількома дитинячо-наївними твердженнями відносно „суприматії хліборобського класу", взаємин закону до держави і т. п. Дійсно „перше ніж автор взався за критику..., добре було б взагалі перестудіювати" Липинського!

Теорія нації в клясократичнім світогляді — це наче червона плахта для критиків клятократичних ідей. Ствердження, що народ стає нацією щойно, коли створив свою державу, або коротко: через державу до нації, яке має характер соціольоґічного вгляду, спертого на спостереженню про т. зв. подвійну функціональність суспільних творів, підносять вони до значіння доґми і роздирають ризи з обурення на таке „пониження" маєстату нації. Ізза цього колєга по „фаху" нашого „критика", п. Василь Ривак у статті „Реакційна ідеольоґія" доходить до абсурдних висновків, говорячи про „суто матеріялістичне понимання нації нашими гетьманцями". (Ст. Шл. X—XII. 301.). Йому вторує перший критик, закидаючи Липинському „матеріялістичну основу й дух" (306.), не завдаючи собі, як звичайно, труду підперти такий закид якиминебудь арґументами або цитатами. Не маємо наміру боронити Липинського перед смішними закидами матеріялізму. Занадто високо він стоїть на пєдисталі, щоби вони могли його досягнути і зневажити його світлу память, як зневажили її з другого боку оклевечування в божевіллю. Не буду теж вияснювати „критикам", що клясократичний світогляд не основується на матеріялізмі, бо хто має таку фільософічну „ерудицію", що відважується подібні речі твердити, з тим шкода тратити час на фільософічні дискусії. Але ці панове повинні бути консеквентними й також Муссолінія напятнувати як матеріяліста, бо він писав недавно: „Не нація творить державу, а радше навпаки націю створює держава, яка дає народові, свідомому своєї власної моральної єдности, одну волю, а за тим і його дійсне життя" (La dottrina del fascismo, німецький переклад, надрукований в „Preussische Jahrbücher" 1933.). Твердження про матеріялістичну основу такого розуміння нації в Липинського є прямо брехливе і в тім я покликуюсь на свідоцтво Володимира Мартинця, який для нашого „критика" напевно буде великим авторитетом. В „Критичних увагах до „Листів" Липинського" каже він: „Психольоґічно-субєктивна теорія творення нації, визнавана й Липинським, то є базовання творення нації на підсвідомій, стихійній, містичній волі й на бажанню даного народу своєї національної держави, є вповні правдива"; а дальше: „Між іншим не від самого хотіння родяться нації й держави, як це слушно завважує автор, бо „нація це р е а л і з а ц і я" хотіння до буття нацією" (Студ. Вісник, 1926. XII. ст. 19.). А впрочім наші доморослі націольоґи (які — до речі — не можуть розріжнити понять нація і національність, стор. 304.), заки візьмуться критикувати клясократичну теорію нації, яка в тій теорії являється спільнотою, що вже й Мартинець признав, нехай спершу зроб-

лять порядок на власнім загумінку; вони що друге слово деклямують „Нація — найвища спільнота", а одночасно говорять про „розбудову нації", не здаючи собі з того справи, що коли нація є спільнотою, значить організмом, отже живим організмом, то не можна її розбудовувати, бо розбудовувати можна мертві річи — механізм, нація як живий організм росте, отже тому говорити про розбудову нації — це абсурд.

Відповідати на закид, мовляв „Липинський увільнив своїх наслідників від думання" (304.), вважаємо нижче нашої чести, тимбільше, коли його робить пан Орест Колтунюк, який свою „глибину" думки так плястично задемонстрував нам у своїй „критиці". Кожний, хто хоч приблизно визнається в українській повоєнній політичній літературі, сам бачитиме, хто і кого увільнив у нас від обовязку думання. Одно позитивне має для нас „критика" п. Колтунюка: а саме вона виказала, в чім лежить сутня ріжниця між охльократичним націоналізмом і клясократичним світоглядом Липинського. „Найбільшою похибкою Липинського" вважає наш „критик" перещіплення понять від державних народів Заходу і применення їх до недержавних. В тім то й ціла річ, що все думання, писання і ділання Липинського були спрямовані на перевиховання українського народу в нарід державний, на защіплення українцям вміння думати державними категоріями і відповідно до них ділати. Червоною ниткою крізь усі твори Липинського тягнеться велика любов до України і могутня непереможна туга за українською державністю, а в „Листах" ця туга огортає весь твір великого українського державника. І коли „105%-ві" націоналісти так завзято його поборюють, не перебираючи в засобах, то це наглядний доказ, що вони з тенденціями поширення і поглиблення державного способу думання серед українців не хочуть мати нічого спільного. Можемо бути вдячні п. Колтунюкові, що так недвозначно і ясно поставив справу.

Пан Ривак, який і собі хотів „покритикувати" гетьманців а саме книжку „Україна і Польща" Василя Кучабського, теж не мав сили зробити це пристойними і чесними засобами. Тому він розповідає нам байки про „ідейні звязки" клясократів-монархістів з російською білогвардейщиною, з „найбільш реакційними колами Румунії, Мадярщини і Польщі", приписує їм якісь розчислювання на білогвардейщину, на інтервенцію проти СССР — все це звичайні вигадки, які з правдою не мають абсолютно нічогісінько спільного. Демагогія, сперта на свідомім перекрученню думок оригіналу і на сфалшованих цитатах (н. пр. на стор. 301, говорить він про „універсальний інтернаціональний консерватизм"— а такого звороту в книжці Василя Кучабського нема) — це головний засіб, яким воює п. Ривак проти книжки „Україна і Польща", проти її автора і взагалі всіх клясократів. Глумом над всякою пристойною критикою є такий наклеп: „Очевидно — здавав собі справу В. Кучабський — поміч Польщі для українських визвольницьких змагань за Збручем не може дістатись без рекомпензати. Але за те він „жертвував" західньо-українські

землі“ (301.). Хто хоче наглядно бачити, як негідно поступає п, Ривак, хай прочитає собі в книжці Кучабського сторона 181—194. де подана основна критика інтервенційних плянів і де автор звертається рішучо проти участи Польщі в будуванню української держави; або хай зверне увагу на інше місце (ст. 144—146 IX.), де автор говорить про рішаюче значіння Галичини для українського державництва. Другий спец від гетьманської ідеольогії теж „твердить“ про „матеріялістичне понимання нації“ у Кучабського; при тій нагоді пригадав, що якраз з того самого табору закидували Кучабському в однім з останніх чисел „Українського Голосу“ занадто велику удуховленість і нехтування матеріяльними зглядами, отже якраз протилежне до матеріялізму. А це не свідчить добре про упорядковання думок у головах „критиків“ клясократичних ідей. Врешті несмачне враження робить, коли пан Ривак береться поучувати історії Липинського, одного з найбільших українських істориків, і Кучабського, сьогодні вже відомого історика, розповідаючи про „неправильно зрозумілі ними історичні моменти“ (298.).

Реасумуючи, бачимо, що клясократичні ідеї починають бути небезпечними нашому охльократичному націоналізмові: а що він береться поборювати їх аж такими крайно некультурними засобами, то це вказує про новий занепад почуття міри, пристойности і політичної культури серед цього табору.

P. S. Коли в часі переорґанізовання Австрії, Італії і Швайцарії а частинно й Німеччини на станові держави читаємо в „Студ. Шляху“, що така держава це пережитки, або коли читаємо про матеріялізм „Листів“... Липинського і т. п., то видається нам, що маємо перед собою виїмки зі статтей „Комаря“, або „Жорен“. Тому годі їм посвячувати більше місця.

Ред.

Др. Марія Струтинська.

Чужі й свої про „Богословію“.

(З приводу 10-ліття).

(Продовження).

Analecta Bollandiana Bruxelles 1928 t. XLVI F. I et II. стор. 232/3 ч. 81: J. Simon: Joseph Slipyj: S. Josaphat Kuncewyč hiéromartyr. Maténaux et recherches à l'occasion du jubilé (en ukrainien). Leopoli, [„Bohoslovia“], 1925 (Opera theologicae Societatis Ucrainorum I).

Apostolat, Olomouc R. XXIII č 10, стор. 348: говориться про о. ректора д-ра И. Сліпого „Греко-кат. Богословська Академія у Львові (1928—1931).

„Богословія“ Львів 1925 стор 133—141: Dr. Josephus Slipyj — „De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Sancti explicanda“ вид. Богословії. Extractum e Bohoslovia t. I. 1923. Рецензія о. Д-ра А. Іщака.

Ibid. стор. 341—343: О. Д-ра Иосифа Сліпого: У відповідь (на оцінку розправи Св. Тома і схолястика о. Костельника).

Ibid. 1930 р. стор. 133 et seq.: Рецензія о. Д-ра В. Лаби: О. Митрополита Андрея Шептицького „Аскетичні твори св. Отця нашого Василія Великого“ (Переклад з грецького). Праці Богословського Наукового Товариства і Гр. Кат. Богослов. Академії у Львові, том IV—V, Львів 1929.

Ibid. 1932 р. кн. 4, стор. 317—319: Відповідь о. проф. Д-ра С. Кархута свому рецензентові о. проф. Д-рові Ю. Вайсові (про „Нове видання Служебника").

Bulletin thomiste Bellevue (Seine et Oise) 1926 janvier. Nr. 591: Slipyj: De valore S. Thomae Aq. pro Unione eiusque influxu in theologiam orientalem, Bohoslovia III, (1925).

Ibid. 1926 juillet nr. 685: M. D. Ch. згадує про A. Landgraf'a: Partes animae norma gravitatis peccati. 1925.

Bohoslovni vestnik Ljublana 1926 sv. III 1 . VI. стор. 261: А. П. подає звістку про видавання „Богословії", ювилейну книгу св. Иосафата та про студію о. ректора И. Сліпого: „De principio spirationis in SS. Trinitate".

Gazeta kościelna Lwów 1928, nr. 46 стор. 531: X. dr. M. Siemietycki: Dr. Josephus Slipyj: Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur si ab eo non procederet? Leopoli 1927.

Ibid. 1931 nr. 34 стор. 404—5: X. A. P. пише про III т. Богословії.

Gregorianum. Romae 1926 p. 3, стор. 446: M. de la Taille S. I.: Joseph Slipyj S. T. D. et Professor: De principio Spirationis in SS. Trinitate. Historica dogmatica inquisitio. Leopoli. 1926.

Дзвони Львів 1931 ч. 2 стор. 142—4. Петро Ісаїв: Prof. Dr. Gabriel Kostelnyk. Das Prinzip der Identitätsgrundlage aller Schlüsse. Autorisierte Übersetzung aus dem Ukrain. von Vladimir D. Sadowskij. Lemberg 1929. Відбитка з квартальника Богословія за 1929 р.

Ibid. ч. 4—5 стор. 311—4: В. З. Богословія т, IX (1931) кн. 1—2, кн. 3.

Ibid. ч. 9 стор. 639—40: Богословія, т. IX кн. 4.

Ibid. 1932 ч. 7—8 стор. 673—6: М-р П. Ісаїв: Гр. кат. Богословська Академія у Львові в першім трьохліттю свойого існування (1928—1931),

Ibid. 1933 ч, 4 стор. 205/6: М. Чубатий: Др. Ярослав Пастернак: Коротка археольогія західно-українських земель. Львів 1932. Відбитка з Богословії Т. X. 3.

Діло 1925 ч. 199—201: Проф. В. Заїкин: З сучасної української літератури. (Праці Богословського Н. Тов. т. І. Св. Свящм. Йосафат Кунцевич. Матеріяли і розвідки з нагоди ювилею. Зібрав о. Др. Йосиф Сліпий, Львів 1925).

Ibid. 1932 ч. 157: м. р, — о. Ярослав Левицький; Теорія церковної вимови (гомілєтика) 2 вид. Львів 1932. Праці гр. кат. Богосл. Акад. у Львові.

Душпастиръ, Ужгородъ—Пряшевъ, 1924 ч. 3 стор. 141—2: Звістка про видавання „Богословії".

Ibid. 1929 ч. 12 стор. 316/7: Праці гр. кат. богословської Академії у Львові Opera Gr. kath. Academiae Theologiae. Leopoli t. VI. Др. Василь Лаба: Библійна герменевтика. Dr. Basileus Laba: Hermeneutica Biblica 1929.

Echos d' Orient, Revue trimestrielle publieé pour l' Ecóle pratique des Hautes Etudes des Augustins de l' Assomption à Kadi-Kani — Constantinople 1929 octobre—décembre стор. 512: С. V. дає ляконічну звістку про появу „Богословії".

Ibid. 1929 ч. 153 janvier—mars стор. 86—7: S, Salaville: Bibliographie ukrainienne, говорить про Opera Theologicae Societatis Ukrainorum t. I—IV.

Ἐλπίς 1926 I. Warszawa стор. 110—113: Вячеслав Заїкин: Др. Микола Чубатий — Про правне становище Церкви в козацькій державі (Dr. Nicolaus Cubatyj: De statu ecclesiae iuridico in cosacorum republica) „Богословія" том III кн. 1—2.

Життя і Знання 1932 ч. 14 стор. 410: Чехович: Греко-кат. Духовна Академія (пише про о. ректора Сліпого, Греко-кат. Богословська Академія у Львові 1928—1931).

Записки Чина Св. Василія Великого, Жовква 1924 т. І вип. І стор. 155/6: о. П. Теодорович Ч. С. В. В. P. Jos. Schryvers C. S. S. R. Vie interieure et rôle de St. Josaphat Kuncevyč (Богословія І Львів 1923).

Ibid. стор. 157/9: Й. Скр., Еп. Др. О. Боцян: Віднайдення і розпізнання Мощів св. Свщм. Йосафата Кунцевича 1915—1917 „Богословія". І.

Ibid. 1926 т. II вип. 1—2 стор. 192—3: Др, Я. Л. De ucrainis S. Scripturae versionibus auctore Dr. Theodosio Tito Haluščynskyj O. S. B. M. Extractum e „Bohoslovia" t. III (1925) Leopoli 1925 Ed, „Bohoslovie".

Ibid. 1927 т. II вип. 4 стор. 636—7: Др. Ярослав Гординський: Граматика

української церковно-словянської мови сучасної доби у звязку із староцерковно-словянською мовою. Фоно-морфольогія. Написав о. Др. Спирідон Кархут. У Львові 1927. Праці Бог. Н. Т. т. III.

Ibid. 1930 т. III. вип. 3—4 стор. 624/6: Плятонід Філяс Ч. С. В. В.: Праці Богосл. Наук. Товариства і Гр. кат. Богосл. Академії у Львові том IV—V. Аскетичні Твори Св. Отця Нашого Василія Великого. Переклав з грецького Митроп. Андрей Шептицький. Львів 1929.

Ibid. стор. 754—5: Dr. J. Vajs: De libello Dris Karchut: Nova editio Liturgiconis slavici.

Ibid. стор. 755: Kostelnyk G, Dr.: Das Prinzip der Identitätsgrundlage aller Schlüsse. Analyse u. Systematik des logischen Schlussprozesses. Autor. Übers. von Vlad. D. Sadowskij Lemberg 1929.

Ibid. стор. 756: Т. Г.: Лаба В. Др.: Біблійна герменевтика (Праді гр. кат. Богословської Академії у Львові, т. VI, Львів 1929).

Нова Зоря Львів 1930 ч. 11, 12, 13 і 14. о. Плятонід Філяс Ч. С. В. В.: З минулого і сучасного.

Irénikon Prieuré d'Amay — sur Meuse, Belgique) 1926 ч. 7 стор 318: Згадка про видавання „Богословії".

Ibid. 1927 ч. 2 стор. 112; Про „Богословію" за 1928 ч. 1.

Ibid. 1929 ч. 2 стор. 288—9: Bohoslovie VI 1928 n. 1—2 VI, 1928 n. 3 VI, 1928 n. 4.

Ibid. 1930 ч. 3 стор. 367: Bohoslovie VII 1929 n. 4, VIII 1930 n. 1.

Kwartalnik historyczny Lwów 1932 Wiadomości historyczne стор. 96—98 Bohosłowija (Spr. W. Z.) 1930 (rocznik VIII) кн. 3—4, 1931 (rocznik IX), кн. 1—2, 3—4.

La Croix 1930, 12 juin. Про видавання Богословії.

Мета Львів 1931 ч. 17: У десятиліття „Богословії".

Ibid. ч. 26: Греко-кат. Богословська Академія у Львові в першім трьохліттю свойого існування (1928—1931) о. Ректора Сліпого.

Нива Львів 1923 ч. 4 стор. 147—8: (К.) Богословія.

Ibid. ч. 8—9 стор. 339: (К.) De Amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Sancti explicando. Auctore Dr Josepho Slipyj, Leopoli 1923. Вид. „Богословії" ч. 1.

Ibid. 1924 ч. 1 стор. 38: (К.) „Богословія" кн. 3—4 з 1923 р.

Ibid. 1925 ч. 10 стор. 346—8: о. Др. Г. Костельник: Св. Тома з Аквіну і схолястика — о. Др. Иосиф Сліпий. Вид. Богословії ч. 4. Львів 1925.

Ibid. 1926 ч. 1 стор. 19—28 та ч. 2 стор. 58—67.: О. Др. Г. Костельник — о. Ректора И. Сліпого: De principio spirationis in SS. Trinitate.

Ibid. 1926 ч. 1 стор. 32—35: відповідь о. Дра Г. Костельника на репліку о. Дра И. Сліпого.

Ibid. ч. 4 стор. 145: Богословія кн. 1—2 (1926) присвячена о. Митрополитові з нагоди 25 л. ювілею.

Ibid. 1927 ч. 12 стор. 455/6; Г. К.: о. Др Спирідон Кархут: Граматика української церковно-словянської мови. Львів 1927. Вид. Б. Н. Т. т. III.

Ibid. 1928 ч. 1 стор 37—8: В.: Про видання Богословії за 23—27 роки.

Ibid. 1929 ч. 9 стор. 357: К.: о. Дра Василя Лаби — Біблійна герменевтика. Львів, VI т. Праць Б. Акад.

Ibid. стор. 358: К.: о. Др. Спирідон Кархут: Нове видання Служебника. Правила правопису й мови та зміни в дотеперішнім тексті. У Львові 1929. Вид. „Богословії" ч. VII.

Ibid. 1931 ч. 2: о. П. Хомин: о. Др Ярослав Левицький — Перші українські проповідники і їх твори. Праці Гр. кат. Богословської Академії у Львові т. VIII. Львів 1930.

Ibid. 1932 ч. 4 стор. 146—151: Др Ник. Думка: о. Др Василь Лаба — Патрольогія. Львів 1931. Праці Гр. кат. Богословської Академії у Львові т. IX.

Orientalia Christiana 1926 vol V—4 num. 21 стор. 298—300 у Bulletin bibliographique (книга De Oriente bibliograph.) M. d'Herbigny S. I. про о. Др. Сліпого: De principio spirationis, De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus S. explicanda і Utrum Spiritus S. a Filio distingueretur si ab eo non procederet.

Ibid. vol. XI—4 num. 43, 1928 (De Oriente, documenta ef libri) стор. 249.

(Докінчення буде).

Хроніка.

Ювилей Проф. Дра Івана Горбачевського.

З приводу 80-ліття його життя святкувала 15. травня с. р. уся українська кольонія в Празі, а зокрема український і чеський науковий світ ювилей цього великого українського вченого світової слави, а водночас великого українського громадянина. Родився він 1854 р. в селі Зарудинцях коло Тернополя, в якім скінчив ґімназію. По скінченню лікарського виділу в Відні як 22-літній молодець стає асистентом проф. Людвіґа (учня Бунзена) і помагає йому в його працях в ділянці лікарської хемії, а далі під рукою того ж професора стає асистентом Інституту Медичної Хемії, який розбудовує і пише цілу низку голосних в науковім світі праць, за що покликають його на професора чеського університету в Празі 1883. Кілька разів вибирають його деканом медичного факультету, а теж ректором чеського університету (1902/3). Член Краєвої Ради Здоровля Чеського Королівства, та вищої Австр. Ради Здоровля, член австр. Палати Панів і австрійський міністр здоровля 1917/18 р., що організує своє міністерство — ось дальші становища Горбачевського, на які видвигала його невтомна праця. По розпаді Австрії 1918 р. повертає на катедру чеського університету, а теж від 1919 р. стає професором хемії на українськім університеті спершу в Відні, а опісля в Празі, де його 1924 р. вибирають ректором, а згодом цей вибір ще кілька разів повторяють. Одночасно викладав він в Українській Господ. Акад. в Подебрадах і в вищім Педагог. Інституті в Празі.

І. Горбачевський вибирав все для своїх студій нерозвязані питання науки. Досліджував він добутки розкладу альбуміноїдних тіл під впливом сільної кислини, перший перевів синтезу сечевої (мочової) кислини (1882), яку опер на величезнім експериментальнім матеріялі довголітньої дослідчої праці, подав нову методу синтези креатиніну та нову волюмометричну методу означення азоту в сечі та інших тваринних річевинах і взагалі найшов новий і ліпший спосіб добування азоту. Вів досліди над пеляґрою (кукурудзяною недугою), видав працю про виживлення східньо-галицького сільського населення та написав 4-томовий підручник лікарської хемії в чеській мові (1904—1908) і підручник орґанічної хемії в українській мові (Прага 1923). Свої менші праці розсипав в виданнях Академії Наук в Відні і Празі, в Записках Н. Т. Ш. у Львові та в численних лікарських і хемічних часописах. За свої заслуги став членом ВУАН і НТШ.

І. Горбачевський це одночасно великий громадянин, що все брав живу участь в українськім громадянсько-національнім житті. Член таємної „Громади“ за ґімназійних часів в Тернополі, дуже активний член віденської „Січи“, великий добродій українських студентів-сецеіоністів зі Львова, що в Празі шукали для себе приміщення, оборона українських інтересів на становищі австр. мі-

ністра здоровля особливо в звязку з Берестейським миром, головство „Музею Визвольної Боротьби України“, теперішній провід в акції будови „Українського Дому“ в Празі і ціла низка інших подібних акцій — це все докази його великої громадянської і національної праці та патріотизму.

Ювилей, що його відствяткували в Празі 15 с. м. при дуже численній участі українців емігрантів і чехів, своїх і чужих вчених, з рефератами, що всесторонно обговорили його діяльність та з привітами зі всіх українських земель і цілого наукового світу — це вповні заслужена подяка за великі наукові і громадянські заслуги.

Отся пригадка заслуг хай буде для Ювилятя признанням і скромною подякою і від нас за його великі труди і працю на шляху вченого і патріота. *Редакція.*

Перший зшиток „Української Загальної Енциклопедії із тому „Україна“. 24-ий зшиток „У. З. Е.“ починає відділ „Україна“, що матиме 5 зшитків і дасть у загальних суцільних оглядах усе те, що в поодиноких ділянках українознавства можуть дати спеціялісти. Увесь зібраний матеріял розложений так, що від найзагальніших дисциплін іде до щораз більше спеціяльних. Кожна стаття, підписана іншим автором, подає на кінці головну літературу даного предмету.

В цім зошиті є такі статті: „Назва“ (І. Крипякевич), фізична географія (М. Дольницький), геольогія (Ю. Полянський), корисні копалини (С. Пастернак), клімат (Гр. Дрогомирецький), ростинність (М. Дольницький — І. Раковський), тваринність (М. Дольницький — І. Раковський), антропольогічні прикмети українського народу (І. Раковський), праісторія: палеоліт (Л. Чикаленко), мезоліт (Я. Пастернак), енеоліт (В. Щербаківський), від бронзової до княжої доби (Я. Пастернак), антропогеографія й демографія (В. Кубійович), етнографія: матеріяльна культура (І. Крипякевич), сучасний одяг (З. Кузеля), мистецтво (В. Січинський), вишивки (І. Гургула), кераміка (Я. Пастернак і В. Січинський), писанки (І. Ґургула), шкляні вироби і вироби з паперу (В. Січинський), народні музичні інструменти (Н. Нижанковський).

Поодинокі статті мають рисунки, які пояснюють текст. Крім тих, що є в тексті, ввійдуть іще до тому окремі таблиці.

Основнішу рецензію того зошиту подамо згодом. Тепер звернемо лише увагу, що Редакція УЗЕ розпочала тим зошитом видавання найважнішої частини енциклопедії. Щоби вона вийшла якнайкраще і була вивінована як слід, мусить Видавництву прийти з поміччю ціле громадянство і якнайскорше вирівнати всі свої довги та надіслати передплати, щоби Видавництво могло покрити великі кошти. УЗЕ є ділом не лиш Видавництва, але й цілого громадянства. Тільки завдяки спільному зусиллю зможе та важна частина відповісти всім вимогам.

Про ідеольоґію В. Липинського у німецькій пресі. Проф. Др. Володимир Залозецький помістив у 19. ч. ідеольогіч-

ного віденського тижневика „Der Christliche Ständestaat“ обширну статтю п. з. „Думки про політично-суспільний характер станової держави“.

Автор інформує німецького читача про головні думки „Листів до Братів-Хліборобів“ пок. В. Липинського.

Статтю попереджує короткий вступ про В. Липинського.

Проф. Залозецький зясовує оба пануючі в Европі порядки — демократичний і капіталістичний та у порівнанні з ними зображує картину станової клясократичної держави.

Багато уваги присвячує автор обговоренню відносин між державою і Церквою та сильно підкреслює християнський характер клясократичного руху.

Стаття найшла живий відгук серед читачів з-посеред кол німецької інтелігенції.

Українська Бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі за 5 років існування зібрала вже 13.000 книг. В читальні є 102 орґани преси. Бібліотека має пять філій. Завдання Бібліотеки: служити своїм і чужинцям та бути покажчиком культурних надбань українського народу. Вона стоїть понад партіями, понад симпатіями. Це — духова скарбниця для всіх. Заложена еміґрантами для вшанування памяти С. Петлюри, вона й далі існує за засоби, що приходять переважно від еміґрантів зі всього світу. Ці засоби, на жаль, менші, ніж потрібно. Книги в більшості не оправлені і нищаться. Потрібна поміч усіх українців, що розуміють вагу Бібліотеки — загальнонаціональної установи на чужині. Треба б мати буджет бодай 25.000 франків річно. Міжтим за рік 1933 видано всього 16.000 франків, а буджет на рік 1934 складено лише на 14.000 франків. День смерти С. Петлюри — 25. травня — оголошено віддавна днем збірок на Бібліотеку. І Рада Бібліотеки просить в цей день складати датки на Бібліотеку і надсилати їх на імя бібліотекаря: Mr. Ivan Rudicev, 41. rue la Tour d'Auvergne, Paris 9. France.

Errata. В цьому числі стр. 211 є наголовок „Успіх землі“, а має бути „Усміх землі“, як також повинен він бути зложений такими самими буквами як попередний наголовок. Теж паґінація сторін 117—132 має бути 217—232. В попереднім числі в статті про С. Ґеорґе: ст. 165, рядок 3. згори є: суспільний, м.б. суцільний; рядок 13. згори: Ляхтер, м. б. Лєхтер; р. 21. згори: першою збіркою, м. б. першою **більшою** збіркою; ст. 167, 12. р. згори: силами, м. б. синами; 13 р. згори: ріжними пророками, м. б. ріжними **фальшивими** пророками; ст. 169, 20. р. згори: урухомлености, м. б. удуховлености; 23. р. знизу: не порозі, м. б. на порозі. — Одна похибка в статті „Моя сповідь“ справлена в увазі при докінченню статті стр. 234.

Рецензії.

Юрій Липа. **Козаки в Московії.** Роман із XVII-го ст. „Народній Стяг“. 1934. (Варшава). Ст. 244+V+1 нпг. 8⁰. Ціна 3·75 зол.

З імям Юрія Липи вже уявляєте собі зараз якусь естетичну панську книжку, гарно видану, особистого характеру. І тут несподіванка: книжка гарно видана обгортка Миколи Бутовича, автор Юрій Липа, але з тим... ніби історична повість. Це так, на зверхній вигляд, а поправді, то це таки Юрій Липа справедливий. І сам Липа справедливо називає книжку не „історична повість“,

а „роман з XVII-го століття“ тай у післяслові, вичисливши історичні джерела, якими користувався, зазначує автор виразно: „На закінчення однак мушу додати, що безпосередню певність дали мені оповіді п. п.: Симеона Латки-Старушича і Петра Сокольця-Вяжевича — обох з 1650 року“... Не диво, що в тому романі з XVII-го століття найдемо декілька неісторичних історій, як от прим. бурсаків, які в 1650 році показували „Милость Божую, котора Україну од Ляхів свободила“, хоч підручники історії літератури кажуть, що „Милость Божую“ написав Іннокентій Нерунович, учитель піїтики в рр. 1727/8. Та не виключене, що Нерунович був Матусаїлом і жив собі яких сто літ...

І з теольогією автор не дуже обізнаний: по заамвонній молитві йдуть у нього ектенії (232—234 ст.). Та цьому я вже менче дивуюся, бо знаю прихильність автора до „троянди серед терня“, братчиків-масонів: це ж Юрій Липа видав рік тому (теж у видавництві „Народній Стяг“!) похвальне слово масонам п. з. „З історії вільних будівничих“. Ну, а відомо, що масони і теольоґія — „швах“, як каже один мій знакомий-галичанин.

Коли таку теольоґію годі вибачити, то відхилення від стислої історичности вибачити можна і треба: Липа вчувся добре в духа епохи й усі історичні недотягнення його роману потенціонально вмістимі в можливостях того часу.

Починається роман романом, що нагадує мені своєю атмосферою теж „роман з такого то століття“ п. н. „Panienka z okienka“ польської письменниці Деотими. Дальше поруч з „приємним“ романом ідуть неприємні пригоди наших козаків-шляхтичів у Московії, куди вони вибралися шукати скарбу царя Івана Грізного. Московія „описана“, як барбарія first class. Опис тяжкий своїм „бароковим“ багацтвом, переходить місцями в переквітле рококо негативне: Москва це просто якась гидка повія, „лежала на возі безсоромна, тяжка й розпатлана“. Віримо авторові на слово, адже вістки ці почув він з „оповідів“ самих героїв книжки, які тудою в 1648-50 рр. їздили. Віримо й тому, що — вважаємо — нашим прихованим в українстві москвофілам не зашкодить така лекція, хоч би як негативна. І така здається мета автора, близького западницько-европейській ідеольоґії „Вістника“ й „Ми“.

Досить цікава акція роману й пригод кінчиться щасливим подружжям і навіть народинами. При тім мандрівний доктор св. богословії Латка-Старушич віднаходить щасливо свою неправесну доньку. Цей епізод закінчує наче цикль ненависти в романі: ненависти до Москви, до ріжних приватних людей. В авторі й його творі від того місця бере верх любов і вона то з паплюження Московії чужини доводить його на високий ступінь патосу: прославлення України та її правої Влади в особі коронованого Монарха Дідичного, Богом даного Гетьмана Хмельницького. Опис Чигрина в часі коронації Хмельницького, спочатку дещо надто статичний, що раз кріпшає, щоб врешті закінчитися в повнім динаміки моменті, опроміненім забуттям привати, осяянім величністю рідної Землі і Влади:

„Здрігання потужне перебігало серед вірних. З ними разом зєднало то тремтіння і пана Григорія.

„Росла в нім гордість, росла в нім радість, пінилося щастя так велике, що розвіялися його привати і жалі. Тепер те, що було в нім, було як сонце і живуща земля. З'однаковіли йому скарби чужинців, був у світлі корони української і в майорінню інсигній слави. Скарбом йому було його нове серце, а скарбом України тисячі нових сердець.

„І в вигуках юрб, і в виблисках голих шабель старшинства, і в золоті й сріблі стягів, і в звитяжній авреолі монархи Богом даного, — почув він потужний надлюдський голос.

„То велитенський лев козацький з головою понад хмарами ричав опромінений і роздражнений, і простягав залізну лапу над своєю багатою землею". (234 ст.).

Підйомом таким, безперечно потрібним для українського читача й безперечно відповідаючим нашому часові шукання сили, кінчиться книжка Ю. Липи. Вмілий архаїзм мови в діяльоґах та стримано-епічний аристократизм форми придають до того книжці багато своєрідного чару. Ось для приміру:

„ — Лікарська веселість, — мовив Славинецький, над ліжком Сокольця стоячи, — як фляша злоцістая, ремедія гіркі ховаючая в собі. Тож як прийде до нас його милость пан Грамен — не всміхайся, козаче, на усміхи оного, тільки стогнати роспочинай. Говоритиж йому будеш о заниканії теплоти внутрної. Слабость то єсть так страшная, що й сам медикус царський з неї викурувати не потрафить". (111 ст.).

Або опис:

Степова трава рвалась до гарячого сонця, все своїми зеленими хвилями обливаючи.

„З того моря степового пісня козацька вилітала разом із стрепетами і дрохвами". (159 ст.).

Є в тій формі закляті побіч перлин події й півшляхетні камінчики гумору, подекуди може надто в дусі Rabelais'a (165 ст.); та маю враження, що вони в дусі того часу, ну і врешті не видало ж книжки діточе видавництво для дітей і доростаючої молоді.

В особі донкіхотського Латки з його обожанням libertatis (ст. 192—193), нахилом до „троянди серед терня" й подібних „вільнодумств", що вміють поєднати надто тілесне життя з тугою за небесними ідеалами, бачимо одночасно й скромну особу сучасного інтелігента, може навіть і самого автора. Це так сказати б лірика того епічного твору. Автор розвязує ту двоїстість в дусі національного етосу, та ми сумніваємося, чи інтеліґент Латка видержить у ньому до кінця. Мабуть таки ліпше було б для нього повернути в „рожаний огородок Марії", на ту Isola Bella animae christianae...

Це так зі становища „ліпше є ворогом доброго". А так собі в порівнанні з тим, що в нас на літературному гумні молотять і віють, — „Козаки в Московії" добра й цінна книжка, на ціле небо вища від писань інших письменників в тій ділянці.

С. Лишкевич.

Юрій Горліс-Горський: **Отаман Хмара.** З таємниць ГПУ. Львів 1934. Накладом Бібліотеки Студентського Шляху. 16⁰, стор. 76.

Книжка належить до низки творів, у яких очевидці описують те, що самі пережили в більшовицькому пеклі. Автори таких книжок — це здебільша не письменники, лише просто люди, яким самі обставини вложили в руки перо і примусили їх писати. Тому до таких книжок не слід примінювати літературно-критичних критеріїв. У цих творах одиноко важною річчю є те, про що пишеться — а не те, яким способом зміст оформлений.

Горліс-Горський, — теж мабуть один із таких людей, що лише силою обставин попали між письменників, — має ту цінну прикмету, що знає межі своїх письменницьких спроможностей, і тому не поривається до писання повістей чи романів великого стилю, лише обмежується до фрагментарного зображування своїх переживань, у менших творах. І саме через те, завдяки тій самокритиці автора, писання Горського перестають бути виключно лише репортажами і стають на межі між записками й мистецтвом слова та своїм розмахом і життєвістю вміють зацікавити читача.

В книжці „Отаман Хмара" зображені, у формі набитої змістом новелі, страшні, жахливі переживання українського патріота-вояка, який попав у лабети ГПУ. З безоглядним реалізмом змальовані ці преріжні, рафіновані способи, якими більшовицькі чекісти тортурують свої жертви. У бездну жахливости впроваджують читача подрібно зображені сцени екзекуцій у підвалах ГПУ. А все таки — книжка не робить враження кривавого, вирахованого на жадобу сензації твору. На це вона занадто правдива, занадто кровю серця авторового писана. Навіть найжахливіші сцени, окутані млявим запахом людської крови і мозку, не викликують враження несмаку, так характеристичного при читанні всякої сензаційно-брукової макулятури. Бо в таких уже часах живемо, що тверда дійсність переганяє найперверзійнішу фантазію брукового романописця. І це почуття дійсности робить зносним навіть те, що було б вершком цинізму і садистичним вибриком, коли було б зроджене у фантазії письменника.

Книжка Горського, як до глибин зворушуючий документ часу, є неначе скромним, але щиро поданим памятником для жертв більшовизму. Є одною малою цеголкою у великій майбутній будівлі національної легенди геройчного мучеництва. Одночасно вона має виховне значіння ще й у тому огляді, що вказує на живому прикладі, як моральне заломання, хоч би і найстрашнішими тортурами вимушене, може бути змазане лише великою жертвою самопосвяти. *м. г.*

Володимир Юркевич. **Контрасти.** (Поезії — нариси). Львів—Перемишль. 1934. Стор. 16, 8⁰.

Це вже друга збірка автора, не ліпша від першої, може навіть гірша. Уявіть собі віршилища з 1848 року, писані теперішнім язичієм „Землі і Волі", названі чомусь то ще й до того в скобках „Поезії — нариси" — все те видане в тисяч девятьсот тридцять четвертім році! Навіть на Львів-Перемишль і „Малопольску

Всходню“ трохи за багато! Автор не знає ані мови, ані правопису, ані інтерпункції, не знає що таке рим, не має ані знає, що хоче сказати, не має просто ні одного оригінального поетичного образу — а проте відважно видає збірку за збіркою „поезій“. Темами тих страшних історій: любов до якоїсь Ніни (котру автор обіцює навіть пястуками... задусити) та псевдосуспільний мотив соціяльної нерівности (в те ми не віримо, бо правдиво вбогі люди не марнують грошей на видавання таких виплодів).

Exempli gratia. Ерос:

„Ох ти дівча чорнооке,
В світі мені одиноке,
Найдороще майно моє,
То чорні Твої очі є,
Котрі блестять якби зорі,
Купаючись в синім морі,
Від вечера аж до рана,
Як рибаком рибка гнана,
Котру хоче він зловити,
Бо лиш на те плете сіти.
Очі твої, чорні очі
В ясний день і темні ночи
Привиджуютсь мені, сняться,
Та скажи коли згасяться.
Або во вік мої будуть; —
Скажи чорноока, бо тут
На арені Ти і я... і т. д.

Етос:

„Однак вже жаль мені вас,
Магнати та богачі,
А скілько вам, тілько мені
Приділять землі“.

Або:

„Природа зимою, як вязень заморена,
Чорна, голодна безмовна сумна,
Як мать пролєтарятка дітьми оточена,
Що виживить їх не може сама.
Однако встає з ложа смертельного,
Простягає свої руки сухі,
Демонструє ними і кричить перед [світом
„Ах жити житоньки хочеться мені“.

Не можу дальше, бо все в мені „зволнувалося“, як пише господин — товариш Юркевич. Отже на закінчення скажу читачам, що любить автор „контрастів“:

„Люблю плач і скрегот зубів,
Біль, тревогу і сум —
Страшенні проклони богів,
Щоб не піймив їх ум“.

Юркевич усе те любить і тому обдаровує тим усім своїх нещасних читачів. *С. Л.*

За діточе виховання.

З небесного городчика. Лєгенди про Христа й Богоматір. Бібліотека „Нашого Приятеля“. Випуск 1. Львів 1934. Вел. 16⁰, 64.

А. Лотоцький: **Було колись на Україні.** Історичні оповідання. Ч. І. Найдавніші часи. Вінєту й ілюстр. зладив П. Андрусів. Бібл. „Нашого Приятеля“. Випуск 2. Львів 1933. Вел. 16⁰, 52.

Люблю читати діточі книжки. Вони нагадують мені ті ясні хвилини, коли я малим хлопчиною вганяв серед квітів на запашній леваді, ловив метелики і бігом летів до покійної Матері,

щоби ними почванитися, коли моя Мати в вечірнім сутінку діточими казками водила мене по дивних країнах уяви, складала ніжно мої „руці до Бозі“, до тої Бозі, яку тоді навчила мене нести в своїм серці крізь ціле життя, коли вечірними піснями замикала мої вії до глибокого сну. Люблю діточу літературу ще й тому, що вона в теперішнім часі, коли зі всіх газетних шпальт і багатьох книжок віє спекою й горяччю задухи, є немов холодком у тіни крислатого дерева біля хрустального джерельця. То ж коли побачив я зазначені діточі книжки, не вдержався, щоб не відчинити й прочитати до кінця.

Малий сліпий Венямінко, забутий всіми, за проводом своєї овечки Білоньки приходить перед Боже Дитя і серед зворушення присутніх відзискує зір. — Повнолиций місяць в часі утечі Святої Родини грішить, бо виглядає зза хмари й помагає погоні, але під зором Преч. Діви засоромився, сховався, і вже ніколи не світить в часі Різдва. — Малий Ісусик, щоб потішити своїх недужих однолітків, хоче принести їм живе дерево до хати; тільки одна ялинка добровільно годиться на це, ангели прикрашують її і так появляється перша різдвяна ялинка, яку нагороджує Ісус вічно зеленою шатою. — Малий Ісус бавиться в забаву, хто вище кине камінцем; Його камінці летять найвище і перемінюються в жайворонки. — Коли яструб зїв з гнізда пташенята, малий Ісусик ліпить їх з глини, оживляє, потішає пташат — батьків і навчає дітей все потішати сумних. — Хрестик, Червоношийка, Сльози Матері Божої, Пісня горобчика, Писанки, Веснівка, Дзвіночки Марії й інші — ось образки, що живо пересуваються в уяві, образки, що їх з талантом і глибоким знанням діточої психольогії яркими барвами змалювали А. Курдидик, Остап Далекий, А. Лотоцький, Остріжка, за В. Жулінською з поль. м. переповіла Северина Кабаровська, а одно з них подав малий Богданко Думін. Так, це справді деревця з небесного городчика, що вкорінюють в діточі душі любов до Бога і людей, що на своїх галузках колишуть мрії діточої уяви, деревця, що засаджені в податну почву виростуть в могутні дерева християнського світогляду й здорових засад, які напевно видержуть напір життєвої бурі матеріялізмів, лібералізмів, ніцшеанізмів, вовчих еґоїзмів і інших погубних напрямів.

Перша книжечка це деревця з небесного городчика, друга ж книжечка, А. Лотоцького „Було колись на Україні — це деревця таки з нашої рідної, колись медом текучої української землі, на яких ростиме й здвигатися могутнє хотіння теперішних дітей здійснити національні ідеали, це деревця, що для дітей наших заточенців і емігрантів на чужині цвістимуть тим євшанзіллям, яке приведе їх з далеких країв на запашні поля своєї землі. — Перші початки української історії аж до смерти князя Олега Віщого переповідає відомий вже зі своїх повістей і оповідань автор простою, відповідною для дітей, але при тім чистою гарною літературною мовою. Важніші події вбирає в образи живої акції, що розбуджує зацікавлення, а про інші розповідає

устами срібноструйного діда Борістена (Дніпра) і могутніх столітніх дубів. Кожне слово навіяне любовю своєї землі й бувальщини. Добрі рисунки П. Андрусева унаглядннюють читачам події.

Обі книжки з приємністю прочитає не лиш дитина, але й дорослий. Як жалко, як справді жалко, що таких книжечок не було в часах нашого дитинства. Скільки приємности нам і нашим матерям відібрала нетостача таких книжечок. Але одночасно теж жалко, що й сьогодні не всі батьки уважають за свій обовязок дати дитині добру книжку до рук. Формування діточої психіки чи не важніше, як психіки юнака. Коли не дописує чиясь поведінка, говоримо часто, що йому недостає „Kinderstube". Це доказ, як вона важна. Її недостачу навіть годі часом згодом доповнити. Наслідки такої недостачі слідні не лиш в поведінці, але й в релігійнім і національнім вихованню. Вагу діточого виховання й діточої літератури повинні усвідомити собі українські батьки і не позволити лежати діточим книжечкам на книгарських поличках. *П. Ісаїв.*

Ярослав Гординський: **Сучасне Франкознавство (1916—1932).** Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, том CLIII, випуск II. Львів 1933., стор. 83—97.

У ділянці дійсно наукового франкознавства ще досі зроблено відносно небагато, — а головна недостача дотеперішніх студій про працю І. Франка — це їх повна безплановість. На цю рису звернув головну увагу Я. Гординський у своїй невеликій, синтетичній статті — викладі. Автор подає м. ін. цікаву загальну статистику, яка добре ілюструє характер і обсяг франкознавчих студій у нас і за кордоном. І так у 1916. р. появилося ок. 280 статтей про Франка, а з того 120 у чужих мовах. Ще більше, боаж ок. 300 статтей принесло десятиліття Франкової смерти (1926), але і в інших роках число статтей про Франка доволі значне і вагається між 35 і 264 річно. На загал усіх статтей франкознавчих, разом з творами Франка, нараховуємо ок. 12.000 чисел—але треба взяти під увагу, що величезна більшість матеріялу про Франка — це принагідні статейки, вірші в честь Франка й ін. Справді наукових причинків небагато, — бо за останніх 16 літ нема навіть 200 більших розвідок і праць, що обговорюють франкознавчі теми, Ось так освітлює стан франкознавчих студій Я. Гординський головно на основі бібліографії В. Дорошенка.

З черги автор розглядає поодинокі ділянки франкознавства, подаючи загальний їх перегляд. По черзі присвячує увагу працям про життя поета, виданням творів Франка, дослідам про мову його творів, загальним працям про літературну діяльність Франка, працям про поодинокі твори Франка, про суспільно-політичні погляди поета і його публіцистику, про наукову працю, драму, мистецьку прозу, стилістику, поетику й ін.

Загальний висновок автора такий, що характеристичною прикметою сучасного франкознавства є дуже нерівномірне темпо та повна випадковість праць про Франка.

Окрему ролю тут відіграє безперечно, як це зрештою зазначує і автор, однобічність і нелітературність підходу головно радянських учених до діяльности Франка — так що на загал Франко у нас досі представлений у дуже неповному, а часом і фалшивому світлі. Отже, як бачимо, загальна наша болячка, себто незорґанізованість, несистематичність, хаотичність думки виявляється дуже сильно навіть і в ділянці наукових дослідів. Невеличка обговорена праця Я. Гординського кидає на цю справу цікаве світло. *мг*

о. Др. Г. Костельник: **Ґенеза жіночого й мужеського полу.** Львів 1933, 8⁰, 30.

о. Г. Костельник — це людина, що змагає до вироблення свого власного, відповідно обоснованого фільософічного світогляду. Тому перекидається він з одної ділянки в другу, веде свої досліди, потрібні до цілости, до заокруглення свого знання, на якім ставить будівлю своєї фільософії. Тому ґама заінтересовань його ума дуже широка. Спершу подив для світу й його Творця — поезія й література, (ціла низка творів аж до „Пісні Богові“), далі літературна критика („Ломання душі“), опісля сам подив переходить в бажання збагнути буття — в метафізику („Границі вселенної“). Але тут показалася потреба зглибити теорію пізнання („Три розправи про пізнання“) і льоґіґу („Das Prinzip der Identität—Grundlage aller Schlüsse“ і „Ordo logicus“), щоби з тією пропедевтикою фільософії, з тими приладами забратися врешті до досліду самого буття і його тайн, щоб перейти до теольоґії („Христіянська апольоґетика“, „Спір про епіклєзу“..., „День тайної вечері“) та звязаної з нею фільософії („Світ як вічна школа“, „Поняття матерії“... „Зародкова душа“*).

Від метафізики переходить о. Г. Костельник до біольоґії, щоби нею зміцняти свої метафізичні твердження. Фільософи останніх часів здебільша йшли протилежною дорогою: від біольоґії, від поодиноких проявів життя, до метафізики, до фільософії. Костельник навпаки, він ум наскрізь дедукційний і цим нагадує Декарта. Індукція, поодинокі випадки, служать йому здебільша лише для провірення й потвердження дедукційних висновків. Дедукційною дорогою дійшов автор теж і до „Ґенези жін. і муж. полу“, але обоснував її індукційним способом, чого вимагають біольоґічні науки. Ця книжка, як впрочім і само питання, лежить на межі метафізики і природничих наук, та все ж більше кориниться в останніх.

Питання, від чого залежить повстання в лоні матері мужеського чи жіночого потомка, від давна цікавить всіх людей. Від полу нащадка у декого залежить його родинне щастя, гармонія подружого співжиття, життєва мета. Не диво, що в тім напрямі багацько повстало теорій, ба й вказівок для новоженців, від звичайних баб шептух аж до поважних вчених. Складники поживи матері в часі вагітности (L.Schenk: Lehrbuch der Geschlechtsbestim. 1898), більша чи менша індивідуальність батька чи матері, взаїмне відношення батьків, психічне наставлення, інтензивність почування любови чи пристрасти взагалі, чи то в часі заплідження, інтервали поміж менструаціями, двоякого роду зародки лише в жіночих яєчках (Beard, Lenhossek, Schultze) або лише в мужеськім насінню (теорія Морґана і Вільсона) — ось поважніші відповіди на те складне питання про рішаючий чинник в ґенезі полу. Існовання двоякого роду мужеських зародків або жіночих вже приймали деякі вчені. Одначе Костельник посувається значно дальше. На його думку існують двоякі жіночі яєчка і двоякі мужеські заплінки. І в одних, і других є двоякі складники: мужеський і жіночий. Один рід яєчок має оба складники, але в перевазі складник мужеський, який значить автор M f (M= masculinum, а що він в перевазі, то великою буквою, f=femeninum), а другий рід має навпаки Fm. Такі самі є два роди мужеських заплінків Mf і Fm.

*) Хронольоґія появи твору не все має значіння, бо часто автор куди скорше мав готовий скрипт до друку.

Яєчко Mf + заплінок Mf дасть мужеський пол, бо в обох M в перевазі, натомість яєчко Fm+запл. Fm дасть жіночий пол. Притягають себе і запліднюють лише такі яєчка і заплінки, в яких один і той сам складник в перевазі, отже в обох або M або F. Яєчка й заплінки з ріжними складниками в перевазі відпихають себе. Одначе коли в яєчках і заплінках є нарушена рівновага з якихнебудь причин (перезрілість яєчок, близьке кревняцтво), тоді можуть яєчка і заплінки з перевагою ріжних складників запліднитися, отже Mf + Fm, а в висліді дадуть гермафродита, в якім змагаються оба поли і перевагу бере то один, то другий. Отже майбутній пол є вже в зародках определений і його не можна в часі вагітности змінити. Цікавим є твердження автора, що дівчина більше коштує природу, як хлопець, що природа мусить більше витратити своїх сил, щоби витворити насінну клітину, з якої розвинеться дівчина, ніж на ту, з якої розвинеться хлопець. Доказом цього вимираючі племена — ослаблені, в яких родяться самі хлопці і вимираючі родини, в яких звичайно буває останній мужеський потомок (виходить, що багато дочок це доказ живучости і сили роду, а не навпаки, як загально думають). Тому й по війні, коли людська природа ослаблена і жиє в важких матеріяльних і моральних умовах, родиться більше хлопців. Крім того автор збирає дуже цікаві погляди на функції полів у природі і можливості зміни полів та немов на маргінесі дає сильні докази проти дарвінізму і можливости гіперантропа.

Автор перестудіював всі важніші твори визначних біольоґів і зібрав великий матеріял. Свої твердження старається сильно обоснувати. Одначе твердження автора це лиш теорія, яка може ліпше розяснює багато явищ як інші і є куди більше правдоподібна і приємлива. Чи справді так є, годі зовсім певно твердити, бо не можна досвідом докладно про це переконатися. Проблема належить мабуть більше до тих, яким на імя ignoramus. Та все ж книжка Г. Костельника в приступний спосіб зазнайомлює з так мало відомими найновішими біольоґічними дослідами в тій ділянці та кидає жмут світла на тайни природи, які будять подив для Премудрости! Творця Бога.

П. Ісаїв.

Льонѕін Лясевич: **„Грім і антена“.** Як уліпшити антену, щоб вона водночас хоронила від грому? Новий спеціяльний охоронник, що зводить до землі громовину і вилучує всякі електро-атмосферні тріски та перешкоди в приємі. Книгозбірня „Українрадія“ ч. 3. Стор. 16, мал. 10, ціна 30 сот., „УРА“, Українрадіо, Львів, Ґродзіцьких І. — Без огляду на відсутність постійних українських авдицій в поль. (і інших) радіостаціях, „Українрадіо“ пропаґує серед нас радіо для його технічної суті. І зовсім слушно. Всякі бойкоти покищо до нічого тут не доведуть. Вперед подбаймо, щоб українських радіовців було бодай настільки, щоб з їхнім бойкотом числилися. А в тім радіо для нас — це ще дві річи: 1) це техніка в народ, 2) це контакт із культурою Заходу, (бо навіть детектором можна слухати закордону).

Після: 1) „Практичного Радіоаматора“ (що розійшовся двома накладами) і 2) „Виладувань повітряної елєтрики“ видало тепер „Українрадіо“ Ч. 3., брошуру „Грім і Антена“. В брошурці обговорено дуже приступно й ядерно цю незвичайно актуальну тему. Особливо інтересний є спосіб зводження громовини з антени до землі спеціяльною жарівкою, ще перед бурею. Заходить при тому просто сензаційне для ляїка явище (свічення електрикою з повітря), що триває нераз кілька годин. Брошура цікава також для нерадіовців, для кожного, хто цікавиться природою. За допомогою 10-х інтересних образків повчає про суть громів, лискавок і т. п., а посередно про захищання дому перед громом. Для ощадности порта пересилати 30 сот. за брошуру т. зв. чистим чеком П. К. О., (що є на кожній почті), виповнивши (латинкою) назву і число конта: „Ukrainradjo, Lwów“, 412. 470.

З преси і журналів.

„Назустріч“ — це дуже „свободолюбний“ часопис. Навіть вмістив карикатуру на два журнали за їх думку, „що в нас треба трошечки обмежити свободу слова“ (ч. 8, ст. 6). А співредактор „Назустрічі“ М. Рудницький навіть написав: „не уявляємо собі, щоб він (розвиток нашої літератури) міг бути доцільніший від тої свободи, з якою нинішний европейський письменник змальовує свої переживання по власній вподобі аж до меж бунту проти національних ідеалів, загальних релігійних вірувань і святощів“. (Між ідеєю і формою“). — Так, бунтуватись проти національних ідеалів чи релігійних святощів письменник може, але проти М. Рудницького боронь Боже! Бо ось коли наш заслужений письменник В. Пачовський висловив свобідно свої літературні погляди „аж до меж бунту“ проти поглядів М. Р., то „свободолюбна“ „Назустріч“ хотіла його живцем кинути до гробівця, а редакцію католицьких „Дзвонів“ за такий гріх як уділення свободи слова просто в огонь вічний (ч. 10. ст. 6.). Так, справді „лібералізм“ — тільки що для себе, не для других! Пісонька відома не від нині.

В тім самім числі „Назустрічі“ (ч. 10) М. Рудницький оправдується, (в статті: Небезпечне приватне життя), чому похвалив реферат П. Зайцева про неморальні любовні скандали М. Вовчка. На оправдання видвигає те, що 1) реферат був для дорослих (цього в повідомленню про реферат не сказано), які подібне з життя знайомих чують щодня, 2) величина письменниці на тім нічого не тратить (то хіба в очах М.Р.), 3) такі річи розбуджують інтерес до творів письменників, є дуже цікаві і, кажучи іншими словами, за родзинки приватного життя нпр. Шекспіра „дарували б ми (себто М. Р., ми ні) половину його драм“ та 4) ліпше, що Ґете писав любовні поезії до 10 чи 12 своїх Муз, а не до одної своєї жінки, яка, як колишня наша їмость, мала би 10 чи 12 дітей (як би це чув Муссоліні!) — Оправдання справді школярське, для „професорів“ невистарчаюче, справу ще погіршує. Скажемо словами таки М-Р-го: „Твори, література, мистецтво—велика річ, але людське життя більша“. Так, це правда. Тому не те добре, що добре для літератури, але те, що добре й хосенне для людського життя. Не життя для літератури, але література для життя, життя земного і вічного.

В Ділі (ч. 121 с. р.) читаємо, що Р. Соттіляро в „Іль Джйорнале д'Італія“ пише: „Та справді абсурдом є здійснювати корпоративізм (себто становий устрій, ідею якого видвигнув у нас куди вчасніше В. Липинський, Ред.), як перше не підготується до цього суспільности“. А „Іль Попольо д'Італія“ нещодавно писав: „Це ж утопія виконувати економічну революцію без виконання тієї духової революції в одиницях і в усій суспільності. А Муссоліні сказав, що для переведення корпоративізму „мусить усіх єднати спільна віра“, а також треба жити періодом найвищого ідеального напруження“. — Так думають справді державні мужі, так думав і В. Липинський. Перевиховати суспільність, довести її до великого ідеалізму й духового напруження — говорив він — і до того самого змагають спадкоємці його ідей члени Брацтва Українських Клясократів Монархістів. А все ж існують люди, будьто визнавці ідей В. Липинського, на думку яких до збудування станової держави вистарчить визнати за гетьмана П. Скоропадського і „реальною політикою“ зробити кілька компромітуючих трактатів, чи післати п. Коростовця до Льондону, чи... пустити кілька інсинуацій...

В Жіночім Світі — місячнику „Союзу Українок Америки“ (ч. 8. за грудень 1933) Олесь Бабій в своїй „Молитві“ пише: „Да будет воля моя — да будет. Моя воля і більш нічия. Нехай буде мій дух... І нехай корюся лиш тим заповітам, що вирізблю собі кровлю серця, рильцем ясновидіння. І нехай не шукаю чужих богів, не покланяюся золотим тельцям, а приношу жертву одинокому богові, що зветься Людина. І не хочу знати іншого цілопалення, крім жертви труду та іншої молитви, крім колінноприклонення Красі й іншого гимну, крім псальму Лю-

бови.. **І да ізбавлю себе самне од лукаваго**, а од знесилля, втоми й зневіри! Амінь"! (Підкресл. наші). — Ось до якого безбожництва доводять людей ніцшівські маячіння. Роблення з себе—людини бога — ось консеквенції того світогляду, який ширить у нас „Вістник" від літ. Олесь Бабій — бог?!! Цікаво, що?! Гм, може й хто повірить... Видно повірила в це Редакція того місячника „Союзу Українок Америки", якщо таке помістила.

Боготворення людини — це лиш одна з консеквенцій світогляду „дужих і потужних". Ось друга: „**Осерваторе Романо**" наводить таке місце з одного італійського спортового орґану: „Хто не розуміє боксерського мечу як вияви мужеської радости життя і **не тремтить, коли кров бризкає з отвертих жил**, той не є сином нових часів, які не хоронять слабовитих, тільки сильних хотять бачити ще сильнішими" (за Ділом" ч. 122 с. р.). Подібно часто зустрічаємо оповідання по „ідеольоґічних" журналах, в яких без тіни осуду обовязково „мусить бризкати кров". Навіть малий „Дажбог", підбігаючи в хвості за „потужнішими" заразився тим „щастям ножа і крови" (гл. Ю. Косач: Транспорт на Схід, ч. 5 с. р.; зміст оповід.: морд ризаля, щоб свобідно з Мартою пересипляти ночі.—Роблення з себе бога й утіха на вид крови — гадаєте, що це потужність? Пережитий здеґенерований слабосильний Рим проголошує цезарів богами й жажде кривавих цирків. Культ цезарів і сучасний культ людини, водограї крови римських цирків і сучасна туга за кровю — застрашаюча подібність, як завважує „Осерв. Романо". Відчуваючи свою безсильність, вмовляє в себе людина всемогучість, в пережитій суспільності тупіє вражливість, ще лиш вид крови чи інша сенсація може робити на неї враження. Тоді і тепер. Тут джерело таких „потужностей". Здорова непережита, справді сильна людина в конечній потребі проливає кров, але про неї ніколи не деклямує...

Від Адміністрації.

П. Марків Осип зі Станиславова зложив на прес. фонд „Дзвонів" 5·— зл. Щире спасибіг!

Звертаємо увагу, що П. Кудрик, бувший інкасент „Дзвонів" на Львів вже від року не заступає „Дзвонів" та що за гроші, ним пібрані, відповідати не будемо.

Шановні післяплатники! „Дзвони" — це одинокий католицький журнал. Істновання „Дзвонів" не може бути для Вас байдужим явищем тоді, коли ворожа література є так чисельна. Тому каригідним є несповнювання найбільше примітивного, всіми людьми принятого, обовязку вирівнання передплати. Так багато говорите про обовязковість і боротьбу з розкладовими настроями. То ж ставайте в ряди людей обовязку й вирівнюйте передплату! В цей спосіб станете в ряди борців за краще майбутнє української нації.

Всіх довжників, що ще не попали на чорну лісту, прохаємо вирівнати свої залеглості, бо в противному випадку вже в слідуючому числі їх імена і прізвища опиняться на чорній лісті! Scripta manent!

Всім упертим післяплатникам, що залягають з передплатою, долучуємо чеки і просимо вирівнати скоро передплату.

Всіх Вп. Передплатників просимо вирівнати передплату за І. і присилати на II. кв. б. р. Легче є прислати 4·— зл., чим опісля нараз платити почвірну суму, ще й мати опінію постійного післяплатника.

Вп. П. Др. Василь Маковський — Печеніжин: Від тепер „Дзвони" вже висилатимемо до Печеніжина. Число 5/32 на жаль вичерпане. Може де у Львові розстараємо, тоді пришлемо!

Впр. о. Петро Каблак — Боків: Картку з 14/5 отримали. На Вашу пропозицію годимося з тим, що за дату вирівнання приймемо не кінець квітня, а кінець березня. Грошей ще не отримали!

Вп. П. Олександер Коссик — Познань. Передплати на 1934 р. вплатили Ви досі вже 9·— зл. Книжку вишлемо. Чек до числа долучуємо. Просимо приєднувати нових передплатників!

Впр. о. Роман Качмарський. Спол. Держ. Америки. Гроші отримали! Попереднє число вислали. Сердечно здоровимо!

Впр. о. Мащак Ів., Баківці; о. Ощипко Василь, Борщовичі; о. Др. Єрми К. Болехів; о. Ратич Волод., Ступки; о. Струмінський М., Берлин; о. Мигоцький Дм., Шибалин; о. Глуховецький Василь, Острів; о. Мельник Вас., Звенигород; о. Нестайко Д., Бучач; Вп. Сенів Антін; Монастир ОО. Василіян, Болехів; п. Др. Чировський В., Борщів; Повіт. Бурса, Броди; проф. С. Смаль, Бучач; Впр. о. Танчак Вас., Серники Середні; інж. Глібовицький Я., Залізці; п. Кокош Мих., Сугрів; Впр. о. Мельничин Ник., Молотів; о. Мінко П., Дмитрів; п. Катер. Іванєньо, Тешанів; Впр. о. Ціховскі Генрик, Цєшин; П. Рижевський Я., Богатківці; о. Гораєцький Теодор, Доброміль; о. Бодак Василь, Долина; П. Др. Ів. Луців, Долина; Др. Ільницький Волод., Дрогобич; о. Шевчик Іван, Болохівці; Др. Гнатів Петро, Дрогобич; о. Сохоцький Ізидор, Гаї к. Львова; п. Вахнянин Іван, Вільковия; о. Терещук Вас., Полтва; о. Роздольський, Городок Яг.; п. Пісецький Ол., Грималів; п. Микитюк Мих., Виноград; о. Вахнюк Дм., Сороки; Терпиляк Андрій, Залуква; о. Бачинський В., Жеребки Кор.; проф. Гайдукевич Яр., Городенка; проф. Гусак Ст., Городенка; Впр. о. Денисевич Ол., Грубешів Люб.; — **грошей на передплату ще не отримали!**

Впр. о. Балько В., Романівка; о. Білик Мих., Скоморохи Нові; п. Боднарчук Т., Старі Броди; о. Боровець Д., Молодич; о. Бріль Мик., Сороки; о. Була М., Зубків; о. Величко І., Глинки; о. Винницький І., Врублік Кор.; п. Винницький Ст., Самбір; о. Вітик Мих., Рудки; о. Войтович П., Негрибка; о. Гавришкевич І., Хишевичі; о. Гамерський Іван, Хмелиска; о. Гентін-Янишин, Загіре-Санок; о. Головід Ст., Гломча; Гр.-кат. Парох. Уряд, Млиниска; о. Гумниський А., Соколів; Гупаловська Мел., Ужгород; о. Гедз Петро, Лукавиця Вижна; о. Дідуник Мик., Петриче; о. Дороцький Й., Маковисько; о. Зрада Іван, Довге кал.; о. Іваньо Іван, Тарнава; о. Ільницький М., Блажів — **дотепер ще ніяких грошей на передплату „Дзвонів" ми не отримали! Долучуємо чеки**

Нові книжки

(25. IV. — 25. V. і доповнення попередних виказів).

С. Шухевич: Невідомий. Повість з воєнних часів. Накл. „Червоної Калини", Л. 1933, (появ. 1934) м. 8⁰, 216.

З. Стефанів. Від Славянська до Тухолі. Спомини підхорунжого з передмовою Дра А. Чайковського. Передрук з „Літ. Черв. Кал." Накл. вид. „Бувальщина". Коломия 1933, 16⁰ 60.

А. Лотоцький: Було колись на Україні. Істор. оповідання ч. І: Найдавніші часи. Вінєта й ілюст. П. Андрусева. Бібл. „Нашого Приятеля", Вип. 2. Л. 1934, в. 16⁰ 52.

Я. Вільшенко: Мандрівки мишки-гризокнижки по Львові. Образки М. Фартуха. Діточа бібл. кн. 155. Накл., „Світ Дитини". Л, 1934 16⁰ 128.

Василіянин Стефан. Розважання про Пресвяту Богородицю. Вид. ЧСВВ в Жовкві, кн. CLXXV 1934, 16, 132.

о. Ст. Семчук: Життя і навернення св. Володимира. Бібліотека „Братства Українців Католиків" в Канаді, ч. 1. за перше чвертьріччя 1934, Йорктон, Саск, 16⁰, 16.

Українська Загальна Енциклопедія „Книга Знання". Т. III. зош. 24. Україна (1. зош). 1924 8⁰, Зміст зошиту гл. в хроніці.

Я. Пастернак: І. Перша бронзова доба в Галичині в світлі нових розкопок. II. Нові археольоґ. набутки Музею Н. Т. Ш. у Львові за час від 1929—1932 р. Зап. Н. Т. Ш. т. CLII, вип. II. Праці істор. філос. секції за ред. І. Крипякевича. Л. 1933. 8⁰, 130.

Д. Дорошенко: Евген Чикаленко, його життя і громадська діяльність. Вид. Фонду ім. Е. Чикаленка при Укр. Акад. Комітеті. Прага. 1934, 100 стр.

Інж. В. Іванис. Енерґетичне господарство України та Північний Кавказ. Праці Укр. Наук. Інст. в Варшаві. т. XXIII. Серія екон. кн. 5. Варш. 1934, 8⁰.

(Продовження буде).